

JMG

Examensarbete i medie- och
kommunikationsvetenskap

2012-06-07

Institutionen för journalistik,
medier och kommunikation

www.jmg.gu.se

Blame games

En studie av ansvarsfrågan i fallet med Etiopiensvenskarna

Författare: Isabella Wising och Ulrika Tauberman

Handledare: Nicklas Håkansson

Kursansvarig: Malin Sveningsson

GÖTEBORGS UNIVERSITET
JOURNALISTIK, MEDIER OCH KOMMUNIKATION

Abstract

Titel: Blame games – en studie av ansvarsfrågan i fallet med Etiopiensvenskarna

Författare: Isabella Wising och Ulrika Tauberman

Uppdragsgivare: JMG, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet

Kurs: Examensarbete i Medie- och kommunikationsvetenskap vid institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet

Termin: Vårterminen 2012

Handledare: Nicklas Håkansson

Sidantal: 59

Antal ord: 19 886

Syfte: Att undersöka hur blame games konstruerades i svenska dagstidningars bevakning av fallet med ”Etiopiensvenskarna” (Martin Schibbye och Johan Persson) under perioden 1 juli – 31 mars 2012.

Metod: Kvalitativ textanalys enligt ECA (Ethnographic Content Analysis).

Material: Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Expressen och Aftonbladet under 4-10 juli, 16-22 oktober, 22-28 december 2011.

Huvudresultat: Utifrån teorier om kriskommunikation och mediers gestaltning har vi kunnat se hur blame games konstruerades i fallet med de svenska journalisterna som fångslades i Etiopien (Etiopiensvenskarna). Våra resultat visar att fallet kom att definieras utifrån ett hot mot pressfriheten, där utrikesminister Carl Bildt och Utrikesdepartementet, anklagades för att inte agera tillräckligt för att Etiopiensvenskarna skulle frigges. De fick främst kritik av journalister och politiker inom allianspartierna (C, FP, KD, M), för att de inte definierade frågan som politisk och för att de inte talade om Etiopiensvenskarna som journalister. Den etiopiska rättsprocessen ansågs vara styrd av politiska motiv att skrämja journalister till tystnad. Därför ansågs Bildt och UD vara de som hade makt att agera för Etiopiensvenskarnas frigivning. Men Bildt och UD talade enbart om att hjälpa dem juridiskt, och uppfattades ge tillförlit till det etiopiska rättssystemet. Det gjorde att Bildt inte blev trovärdig i frågan. Efter att domen fallit gick den svenska regeringen ut med att de betraktade Etiopiensvenskarna som journalister som bör frigges. Uttalandet gjorde att kritiken som riktats mot dem minskade, vilket kan bero på att de då förmedlade att de delade samma syn på problemet som de kritiska aktörerna.

Journalisterna som rapporterade om fallet kan antas ha ett egenintresse i frågan. De tillhör samma yrkeskår som Etiopiensvenskarna, och blev starka aktörer i frågan om frigivningen. I och med att de hade direkt tillgång till opinionsbildande mediekanaler kunde de styra gestaltningen av fallet och därmed den allmänt rådande definitionen av problemet.

Innehållsförteckning

Executive summary	4
DEL 1 INTRODUKTION	6
En introduktion till blame games	6
Om uppdraget	7
Syfte och frågeställningar	7
Tidigare forskning	8
DEL 2 TEORI	10
Teorikapitlets utformning	10
Blame games	10
Problemdefinitioner	11
Nyhetsvärdering	11
Mediernas gestaltning	12
Ansvarsbegreppet	12
Meningsskapande	13
Myndigheters kriskommunikation	13
UD:s ansvar	14
Modell för blame games	14
Blame avoidance	16
DEL 3 METOD	18
Val av metod	18
Val av undersökningsenheter	18
Datainsamling	20
Databearbetning och analys	21
Förekomsten av blame games	24
DEL 4 RESULTAT OCH ANALYS	25
Presentation av resultat och analys	25
1. Aktörer och deras ageranden	25
2. Kritik och värderingar	32
3. En fråga om politik eller juridik?	46
4. Hotad pressfrihet?	50
DEL 5 SLUTSATSER OCH FÖRSLAG	54
Slutdiskussion	54
Referenslista	57

Executive summary

På uppdrag av JMG, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation på Göteborgs universitet, har vi undersökt hur ansvarsfrågan behandlats i fallet med de svenska journalisterna som fängslades i Etiopien (Etiopiensvenskarna), i svensk dagspress.

När ett problem uppstår kan frågor om vem eller vilka som bär ansvar för det, utvecklas till en kamp där olika aktörer skuldbelägger varandra. Detta förskjutande av ansvar kallas inom kriskommunikationsforskning för *blame games*.

Teori och bakgrund

I länder med representativa demokratier präglas myndigheter av öppenhet och transparens. Det är viktigt att medborgarna får insyn i beslutsfattarnas arbete för att kunna rösta bort politiker som missköter sig. Om en politiker anses ha misskött sig eller inte när ett problem uppstår, beror på hur problemet definieras. Problemdefinitionerna framträder ofta i medierna, där de förekommer genom olika *gestaltningar* som journalisterna använder när de vinklar nyheter. Gestaltning handlar om hur händelser framställs, och förekommer som tydligast i ledare, debattartiklar och krönikor där författaren av artikeln kan hävda sin åsikt. Ett problem kan till exempel gestaltas som att ansvaret ligger på individen som *orsakat* problemet, eller gestaltas i ett större perspektiv där ledare anses ha makt att *lösa* problem. För politiker kan det därför vara givande att skapa mediala gestaltningar som avpolitiserar problemet. Detta kan till exempel göras genom att definiera ett problem som en juridisk fråga. Då olika aktörer vill definiera ett problem på olika sätt genom olika gestaltningar, uppstår det en kamp i medierna om vilka gestaltningar som ska anses giltiga. I denna kamp kan *blame games* uppstå.

Den 4 juli 2011 fängslades två frilansjournalister i Etiopien efter att olagligt tagit sig in i landet och brutit mot landets terroristlag. De hade färdats i det avstängda Ogaden-området med hjälp av den terroriststämplade ONLF-gerillan, för att undersöka brotten mot de mänskliga rättigheterna som förekommit där. Fängslandet ledde till rättegång i oktober och en fällande dom till elva års fängelse i december 2011.

Syfte och metod

Vårt syfte med studien har varit att undersöka hur *blame games* konstruerades i svenska dagstidningars bevakning av fallet med ”Etiopiensvenskarna” (Martin Schibbye och Johan Persson) under perioden 1 juli 2011 – 31 mars 2012.

För att göra detta använde vi oss av kvalitativa textanalyser enligt ECA (Ethnographic Content Analysis) som metod och gjorde tre nedslag under den utsagda tidsperioden. Nedslagen utgjordes av perioderna: 4-10 juli, 16-22 oktober och 22-28 december, 2011. Vi tog fram ett analyschema som utgjordes av fyra frågor, vilka tillsammans skulle svara på hur *blame game* konstruerats:

1. Vilka ageranden förekommer för att frige Etiopiensvenskarna? Vem/vilka agerar?
2. Vilka synpunkter framförs på vilka aktörers agerande? Av vem?

3. Hur definieras fallet som politiskt eller juridiskt?
4. Hur framställs centrala värden som hotade i och med deras fängslande?

Resultat

Resultaten visade att det lades ett politiskt ansvar på Carl Bildt och UD att lösa problemet med de fängslade Etiopiensvenskarna. Aktörerna som riktade kritik mot Bildt och UD utgjordes främst av journalister, men även av politiker från allianspartierna (C, KD, FP, M). De menade att rättsprocessen i Etiopien var politisk och att UD därför skulle använda sin politiska makt. Fallet med Etiopiensvenskarna kopplades till ett historiskt perspektiv, där de kritiska aktörerna ifrågasatte den tysta diplomatin som arbetsmetod. De kritiserade även att UD inte såg på fallet som ett hot mot pressfriheten och inte betraktade Etiopiensvenskarna som journalister.

UD och Carl Bildt höll en låg profil i medierna, och talade nästan enbart om hur de kunde hjälpa Etiopiensvenskarna juridiskt. Eftersom den allmänna gestaltningen i dagstidningarna framställt det etiopiska rättssystemet som politiskt, fick Bildt ingen trovärdighet i sitt bemötande av kritiken. Aktörerna som riktade kritik mot Bildt spekulerade även i huruvida han var jävig i frågan, då han suttit i styrelsen för oljebolaget Etiopiensvenskarna skulle granska.

Efter att domen fallit i december ändrade den svenska regeringen sin ställning och uttryckte att de betraktade Etiopiensvenskarna som journalister som bör friges. Detta innebar att de då tog sig an de kritiska aktörernas syn på fallet – de adresserade frågan som politisk och som ett hot mot pressfriheten. Uttalandet ledde till att kritiken mot UD och Bildt minskade.

Utifrån våra resultat kan vi dra slutsats som styrker teorin om att ledare behöver anpassa sin världsbild efter den världsbild som de kritiska aktörerna har. Då har ledarna bättre utgångspunkt att lyckas med sin kriskommunikation.

DEL 1

INTRODUKTION

En introduktion till blame games

Vem hålls ansvarig när svenska medborgare råkar illa ut utomlands? Ansvarsfrågan har många dimensioner. Begreppet kan beteckna så skilda saker som: vem som bär ansvaret för att ha *orsakat* ett problem, eller vem som har ansvar för att *lösa* ett problem¹. Det finns också olika former av ansvar; man kan tala om juridiskt, politiskt eller moraliskt ansvar. Ansvarsfrågan sträcker sig ofta utanför ett rättsligt perspektiv. Enligt flodvågskommissionens utredning från 2005 får man i praktiken utgå från *common sense*, vad som bedöms vara en *rimlig handlingsnorm* gällande statens ansvar². Hur ansvarsfrågan definieras har ofta att göra med hur den framställs i media genom opinionsbildning och vinklingar av nyheter³.

Att kunna utkräva ansvar hör till ett av den representativa demokratins fundament. Medborgare har makt att vid allmänna val rösta på de politiker och partier som ska representera dem. De kan då välja att inte lägga sin röst på politiker eller partier som de upplever ha betett sig felaktigt. När felaktigheter begåtts är det därför viktigt att skulden läggs på "rätt" instans och att statsmakten präglas av öppenhet och insyn. På så vis upprätthålls den representativa demokratis ideal om medborgarnas delaktighet och inflytande⁴. Frågan om ansvarsutkrävande är därför väsentlig både för medborgare och för politiker. Att skuldbeläggas för ett felaktigt agerande kan kosta ämbetet. Politiker vill därför gärna se att skulden läggs på någon annan än på dem själva, vilket kan utmytna i en process av ansvarsutkrävande där olika aktörer skuldbelägger varandra. Det är detta som kallas blame games.

Arenan för blame games blir ofta medierna, där politiker kan göra utspel i hopp om att få opinionen med sig. Medierna är dessutom själva aktörer i spelet, eftersom de genom sin roll som gatekeepers har makt att styra debatten och därmed opinionen; de kan vinkla frågan för att skapa störst uppståndelse⁵.

¹ Shanto Iyengar, *Is anyone responsible?: how television frames political issues*, University of Chicago Press, Chicago, 1991, s. 8.

² 2005 års katastrofkommission, *Sverige och tsunamin [Elektronisk resurs] : granskning och förslag : expertrapporter från 2005 års katastrofkommission*, Fritze, Stockholm, 2005 (Statens offentliga utredningar 2005:4), hämtad 2012-04-03 från <http://www.regeringskansliet.se/content/1/c6/05/42/79/27dfc0c8.pdf>, s. 369.

³ David J Houston och Lilliard Jr Richardson, "The Politics of Air Bag Safety: A Competition Among Problem Dehitiom", *Policy Studies Journal*, 2000:3, 2000, s. 485-486, hämtad 2012-04-12 från Wiley Online Library.

⁴ Demokratiutredningen, *En uthållig demokrati! [Elektronisk resurs] : politik för folkstyrelse på 2000-talet: Demokratiutrednings betänkande*, Fritzes offentliga publikationer, Stockholm, 2000 (Statens offentliga utredningar 2000:1), hämtad 2012-04-05 från <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/624>, s. 28.

⁵ Arjen Boin, *The Politics of crisis management: public leadership under pressure*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, s. 103-113.

Fallet vi kommer att undersöka handlar om två svenska medborgare som greps i Etiopien den 1 juli 2011, anklagades för terrorbrott och olaga inresa i landet, och ett halvår senare dömdes på båda punkterna. I svenska medier kom de två männen, Martin Schibbye och Johan Persson, att betecknas som Etiopiensvenskarna.

Fallet med Etiopiensvenskarna är speciellt på flera sätt. Martin Schibbye och Johan Persson är svenska medborgare, men de är också journalister som greps när de utövar sitt yrke. Medierna är en arena för ansvarsutkrävande, men de är också aktörer som talar i egen sak. Journalisterna som skriver om fallet tillhör samma yrkeskår som Etiopiensvenskarna; de är jämlikar och kollegor. Frågan är angelägen eftersom den är personlig – det är villkoren för deras eget yrkesutövande som hotas.

Medierna kan vinkla händelser så att kriser uppstår⁶. När ett problem definierats som en kris kan frågor om vem eller vilka som bär ansvar för det, utvecklas till en kamp där olika aktörer skuldbelägger varandra. Detta förskjutande av ansvar kallas för blame games. Inom kriskommunikationsforskningen är blame games ett känt fenomen. I Sverige finns det en hel del forskning på området kriskommunikation, men lite vidrör just blame games⁷. Inom amerikansk forskning har mycket av fokus legat på blame avoidance, vilket utgår ifrån sändarens perspektiv om hur denne skall göra för att undvika att skuldbeläggas. Med vår studie vill vi utveckla förståelsen för hur ansvar förhandlas fram i svenska dagstidningar. Vi anser att det finns ett allmänintresse som motiverar studien ur demokratisk synpunkt. Ur ett vetenskapligt perspektiv är studien också av intresse, då vi ämnar tillföra mer specifik kunskap inom detta område.

Om uppdraget

Denna studie görs på uppdrag från forskningsprojektet ”Det politiska ansvarsutkrävandets medialisering – svenska mediers gestaltning av miljö- och industrikriser under fyra decennier” som leds av Bengt Johansson vid JMG, institutionen för journalistik, medier och kommunikation på Göteborgs universitet. Vår studie är relevant för projektet genom att handla om ansvarsutkrävande och medier över tid.

I enlighet med uppdraget, ”Blame games i utrikespolitiken”, skall vi studera hur ansvarsfrågan behandlats i nyhetsbevakningen av fallet med Etiopiensvenskarna, genom att undersöka konstruktionen av blame games i svensk dagspress.

Syfte och frågeställningar

Syfte

Att undersöka hur blame games konstruerades i svenska dagstidningars bevakning av fallet med ”Etiopiensvenskarna” (Martin Schibbye och Johan Persson) under perioden 1 juli 2011 – 31 mars 2012.

⁶ Houston och Richardson, op. cit., s. 485-486.

⁷ Arjen Boin, Allan McConnell och Paul t Hart (red.), *Governing after crisis: the politics of investigation, accountability and learning*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, s. 6.

Frågeställningar

Hur skildras aktörerna?

Under denna frågeställning vill vi ta reda på vilka roller aktörerna får, vilket ansvar de tar eller tilldelas och hur deras prestationer beskrivs. Begreppet aktör används i vid omfattning och innefattar alla parter som förekommer i materialet; myndigheter, organisationer, krönikörer, enskilda personer osv.

Hur behandlas ansvarsfrågan?

Under denna frågeställning vill vi ta reda på hur ansvaret definieras i fallet med Etiopien-svenskarna. Vi vill undersöka hur ansvarsfrågan definieras som politisk eller juridisk. Och eftersom ansvar kan förflyttas mellan olika aktörer så länge ett blame game pågår⁸, vill vi också se om ansvarsfrågan skildras på olika sätt vid olika tidpunkter.

Tidigare forskning

I Sverige finns det en hel del forskning på området kriskommunikation, men lite vidrör just blame games⁹. Inom amerikansk forskning har mycket av fokus legat på blame avoidance, vilket utgår ifrån sändarens perspektiv om hur denne skall göra för att undvika att skuldbeläggas. Forskning om blame games där man fokuserar på spelet mellan aktörer förekommer inte i lika hög grad¹⁰. Vi har dock hittat en del tidigare forskning som har relevans för vår studie. Vad gäller forskning som specifikt handlar om ansvarsfrågan i svensk utrikespolitik, har vi funnit information i studier om flodvågskatastrofen i Thailand år 2004.

Efter flodvågskatastrofen tillsattes en katastrofkommission, vilken gjorde en utredning om den svenska statens ageranden i efterföljden av tsunamin. I utredningen beskrivs att utrikesdepartementets ansvar bör utgå från en slags *common sense* eller rimlig handlingsnorm¹¹. Det har även gjorts en studie av svenska mediers bevakning av tsunamin, i vilken man kommer fram till att medierna främst granskat Sveriges regering och myndigheter. Författarna menar att man möjligtvis kan ifrågasätta att andra aktörer (resebyråerna ges som exempel) inte granskats i särskilt stor utsträckning. Författarna menar samtidigt att det är rimligt att granskningen till stor del handlar om regeringen och myndigheterna, eftersom de har till uppgift att se till svenska medborgares behov¹².

I ett annat fall har José A. Olmeda studerat de blame games som förekom i media, efter terroristattacker i Madrid år 2004, då fyra tåg sprängdes. Han förklarar de politiska spelen som

⁸ Boin, *The Politics of crisis management: public leadership under pressure*, s. 104.

⁹ Boin, McConnell och Hart, *Governing after crisis: the politics of investigation, accountability and learning*, s. 6.

¹⁰ Boin, *The Politics of crisis management: public leadership under pressure*, s. 70.

¹¹ 2005 års katastrofkommission, op. cit., s. 369.

¹² Andersson Odén, Tomas, Ghersetti, Marina & Wallin, Ulf, *Tsunamins genomslag [Elektronisk resurs] : en studie av svenska mediers bevakning*, Krisberedskapsmyndigheten, Stockholm, 2005, hämtad 2012-04-03 från http://www.krisberedskapsmyndigheten.se/upload/7956/tsunamins_genomslag_temaser_2005_13.pdf, s. 188.

uppstod efteråt som en tävling mellan olika mediala gestaltningar, där vissa politiker försökte utnyttja situationen för att göra politiska vinster¹³.

I Sverige har en b-uppsats skrivits om konfliktfyllda relationer mellan den svenska regeringen och myndigheter. Studien undersöker två fall av kriser, den ena om Sidas biståndsskandaler i Afrika och den andra om kritiken mot Banverket, till följd av tågkaoset vintern 2009-2010¹⁴.

Båda studierna behandlar aktörers förskjutande av ansvar, och refererar till Annika Brändström och Sanneke Kuipers modell för hur ansvar konstrueras genom mediers gestaltning av politiska kriser. Denna modell har även vi använt oss av för vår studie. Modellen visar på hur blame games kan utvecklas och vilken typ av ansvar eller skuld kriserna kan resultera i¹⁵. De har bland annat undersökt hur politiska ledare i Sverige, Finland och Norge hanterade krisen som uppstod vid flodvågskatastrofen i Asien 2004, då många skandinaver befann sig vid det hårt drabbade områdena i Thailand¹⁶. Brändström och Kuipers modell för blame games kommer beskrivas närmare i vårt teorikapitel (s. 15).

¹³ Boin, McConnell och Hart, *Governing after crisis: the politics of investigation, accountability and learning*, s. 63-83.

¹⁴ Sandra Andersson och Fredrik Lundholm, *Allvaret och ansvaret: Varför uppstår konflikter mellan regeringen och dess myndigheter?*, B-uppsats i Statskunskap B, VT 2011,Handledare: Markus Gossas, Uppsala universitet, s. 2-3

¹⁵ Boin, McConnell och Hart, op. cit., s. 116-121.

¹⁶ *ibid*, s. 114-115.

DEL 2

TEORI

Teorikapitlets utformning

Teorikapitlet syftar till att beskriva undersökningens teoretiska utgångspunkt genom att visa på hur de olika teorierna tillsammans kan skapa förståelse för blame games. För att förstå hur kriskommunikation och blame games fungerar i samhället, har vi valt att inledningsvis beskriva blame games funktion översiktligt. Därefter beskrivs teorier för problemdefinition, vilka roller medierna har, hur ansvar definieras och vilka roller svenska myndigheter anses ha. Detta anser vi är relevant för att förstå kriskommunikation och blame games. Teorikapitlet avslutas därefter med teorier om kriskommunikation, inom vilka begreppen blame games och blame avoidance förekommer. Denna presentationsordning syftar till att ge läsaren en fördjupad kunskap om hur blame games fungerar i ett vidare perspektiv.

Blame games

Blame games kan beskrivas som en interaktion mellan parter som angriper varandra av egenintresse. Blame games är bland annat ett resultat av den representativa demokratis ansvarsutkrävande, där medborgare har rätt att kunna välja bort politiker som misskött sig. Kriser som leder till blame games behöver inte involvera politiska misslyckanden, men kan ändå komma att förklaras som ett problem för politiker att lösa¹⁷.

Ansvarsutkrävandet tar till stor del plats i medierna, där journalister kan granska beslutsfattares ageranden och politiker själva kan komma till tals. Medierna ger även plats för andra aktörer att lägga fram sina åsikter, vilket gör att medierna själva har stor makt i fråga om vilka röster som får komma till tals. Hur ansvarsutkrävande processen sker beror till stor del på vad frågan gäller, men det är inte ovanligt att vissa grupper eller personer ser ett tillfälle att skuldbelägga en politiker så att hen får svårt att behålla sin position. Ansvarsutkrävandet kan utvecklas till ett spel av smutskastning mellan politiska motståndare eller från intressegrupper som önskar få gehör för sina egenintressen¹⁸. Ansvarsutkrävandet har då resulterat i ett blame game där aktörerna som deltar alla agerar i egenintresse. Det kan till exempel handla om att vilja stärka sin position eller sitt anseende utåt, men det kan även handla om att försöka undvika en påtvingad avgång¹⁹. Under dessa perioder har minoritetsgrupper lättare att få framträda i media²⁰.

¹⁷ Boin, *The Politics of crisis management: public leadership under pressure*, s. 103.

¹⁸ Boin, McConnell och Hart, *Governing after crisis: the politics of investigation, accountability and learning*, s. 9-11.

¹⁹ Ibid, s. 9-10.

²⁰ Shanto Iyengar och Richard Reeves (red.), *Do the media govern?: politicians, voters, and reporters in America*, SAGE, Thousand Oaks, 1997, s. 115.

Problemdefinitioner

För att blame games ska uppstå måste det först finnas ett problem. Vad problemet är kan ha betydelse för vilka aktörer som kommer att involveras, och problemdefinitionen är därför signifikant för hur ett blame game tar sig. Definitionen kan vara avgörande för hur problemet ska lösas, och för vilka åtgärder som ska vidtas. Därför kan definitionen bli en fråga som orsakar en kamp mellan olika aktörer som vill se på problemet utifrån olika perspektiv. För att deras åtgärd mot problemet ska uppfattas som en bra lösning är det betydelsefullt att den allmänna opinionen definierar problemet på samma sätt.

Som länk mellan beslutsfattare och medborgarna i samhället står medierna, och det är genom dem som mycket av opinionsbildningen sker. För opinionsbildarna handlar det därför om att få medierna att anamma deras synsätt på problemet, så att de kan förmedla den definitionen till medborgarna²¹.

Nyhetsvärdering

Medier tenderar att presentera nyheter enligt olika vinklar för att göra artiklar eller reportage mer intressanta för publiken/mottagaren. Eftersom medierna är företag och beroende av fasta inkomster är de ekonomiska aspekterna viktiga för hur innehållet i medierna utformas²². Det har forskats kring vilka ämnen som förekommer mest frekvent i medierna, vilket lett till teorier om hur medierna värderar nyheter efter närhet och tid. Forskningen har även resulterat i listor där olika ämnen rankas efter hur sannolikt det är att de publiceras. Teorierna kallas *nyhetsvärdering*²³.

Inom dagspressen förekommer stor likriktning i det journalistiska materialet. Nyhetsvärderingen är en bidragande faktor, då tidningarna ständigt granskar vad konkurrenterna rapporterar om. Även journalisternas bakgrund med liknande utbildningar påverkar, då de formas efter likartade ideal och värderingar²⁴.

Eftersom dagstidningar är företag blir journalistiken mycket bunden till de ekonomiska förutsättningarna. Dagstidningarna är beroende av att sälja, vilket gjort att journalistiken mer och mer har kommit att utgöras av drama²⁵. Inom nyhetsvärdering rankas konflikter högt på listan över vad journalister gärna rapporterar om. Kvällspressen, som är beroende av att sälja lösnummer, tenderar att producera mer sensationsjournalistik. Medan dagspressen, som till stora delar säljs genom prenumerationer, tenderar att vilja inge en seriösare journalistisk hållning²⁶.

²¹ Houston och Richardson, op. cit., s. 285-286.

²² Iyengar och Reeves (red.), op. cit., s. 109.

²³ Bengt Johansson, "Journalistikens nyhetsvärderingar". I Lars Nord och Jesper Strömbäck (red.), *Medierna och demokratin*, Studentlitteratur, Lund, 2004, s. 223-227.

²⁴ James W. Dearing och Everett M. Rogers, *Agenda-setting*, Sage, Thousand Oaks, 1996, s. 35.

²⁵ Iyengar och Reeves (red.), op. cit., s. 109.

²⁶ Marina Ghersetti, "Sensationsjournalistikens mekanismer". I Lars Nord och Jesper Strömbäck (red.), *Medierna och demokratin*, Studentlitteratur, Lund, 2004, s. 251.

Mediernas gestaltning

Oavsett medieform har forskning visat att journalistiken kommit att bli alltmer tolkande, med inslag av analyser från journalisterna själva. Vid kriser ges ännu mer utrymme för analyser och tolkningar²⁷. När ett problem uppstår är dessa analyser och tolkningar väsentliga för vilken bild av problemet som sänds ut. De framförs genom att journalisten ramar in händelsen genom sin presentation av den. Journalisten förmedlar en viss uppfattning av problemet eller händelsen, och skapar därmed en definition av den. Framställningarna av händelserna kallas för *frames*²⁸. Det finns ingen svensk översättning för det engelska begreppet, men ordet *gestaltning* används av flera svenska medieforskare för att beskriva teorin²⁹, varför vi i denna uppsats valt att använda det begreppet.

Mediernas gestaltning tar sig ofta in genom opinionsbildande material, som debattartiklar, ledare eller krönikor i dagstidningarna. Definitionen av ett problem eller en händelse kan bli så stark och återkommande att den blir en slags norm mot vilken andra gestaltningar ses som avvikande. Gestaltningar kan även spridas till nyhetsartiklar och reportage genom att definitionen av problemet även återkommer där, till exempel genom personer, vilkas åsikter uttrycks i texten³⁰.

Medierna har stor makt som aktörer för hur ett problem definieras³¹. De väljer inte bara personer att intervjua, utan bestämmer även vilka frågor som ska föras upp på dagordningen, och hur länge de ska hållas där.

Ansvarsbegreppet

Ansvar har som begrepp flertalet definitioner. Enligt Nationalencyklopedin kan begreppet kopplas till moralfilosofi, juridik och statsvetenskap. Inom filosofin avses frågor om när, hur och om man kan ställa någon till svars, medan ansvar inom juridik och statsvetenskap handlar om ”de rättsliga eller politiska konsekvenserna av handling eller underlåtenhet”³².

Blame games-teori grundar sig mycket i frågor om ansvar och skuld. Frågorna handlar om att den som utpekats som skyldig att ta ansvar för ett problem inte alltid behöver ha orsakat det, och den som orsakat problemet behöver inte alltid ses som ansvarig. Shanto Iyengar förklarar ansvarsfrågan med begreppen *causal responsibility* och *treatment responsibility*. Causal responsibility står för att ansvaret ligger på individen som orsakat problemet, medan treatment responsibility avser att ansvaret ligger på den eller dem som har makt att lösa problemet. Det handlar således om vilken typ av ansvar som tillskrivs problemet, utifrån hur problemet definieras³³. I vår uppsats

²⁷ Iyengar och Reeves (red.), op. cit., s. 115.

²⁸ Jesper Strömbäck, ”Valjournalistiken och demokratin”. I Lars Nord och Jesper Strömbäck (red.), *Medierna och demokratin*, Studentlitteratur, Lund, 2004, s. 276-277.

²⁹ Malin Nilsson, ”Mediernas makt över tanken”. I Lars Nord och Jesper Strömbäck (red.), *Medierna och demokratin*, Studentlitteratur, Lund, 2004, s. 354.

³⁰ Houston och Richardson, op. cit., s. 485-486.

³¹ Boin, *The Politics of crisis management: public leadership under pressure*, s. 105.

³² Göran Hermeren, ”ansvar”, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2012-04-03 från

<http://www.ne.se/ansvar/115452>

³³ Iyengar, *Is anyone responsible?: how television frames political issues*, s. 8.

har vi valt att direktöversätta begreppen till svenska. Causal responsibility blir därför orsaksansvar och treatment responsibility blir lösningsansvar.

Meningsskapande

Politiker tenderar att vilja avpolitiserat frågor för att komma undan ansvar³⁴. Att utpeka den skyldige för en felaktig gärning genom en transparent process är en viktig del för den representativa demokratin. Det handlar om att medborgarna ska ha insyn i politiken för att kunna välja bort politiker som missbetett sig. Det kan därför vara riskabelt för en politiker att hamna i ett blame game och bli utpekad som skyldig. Man vet aldrig hur ett blame game slutar, det kan gå så långt som till att politiker tvingas avgå. Därför har politiker mycket att vinna på att delta i skapandet av gestaltningar i medierna. De kan försöka styra bilden av hur problemet definieras i media och på så vis försöka att lägga skuld på någon annan eller formulera om frågan för att försöka att avpolitiserat den. Denna process kallas för *meaning making*, på svenska *meningsskapande*, vilket enkelt kan sammanfattas med att beslutsfattare försöker få sin definition av problemet att bli den allmänna uppfattningen av det, och på så vis få stöd för sin politik³⁵. Meningsskapande är en viktig del i krishantering för beslutsfattare. Det är nödvändigt för dem att förmedla sin förståelse av problemet i ett tidigt skede; om de inte gör det kommer andra aktörer att ge sina förklaringar på problemet. Vid kriser uppstår en politisk kamp där varje ord, bild, gest och framträdande är betydelsefullt för att lyckas med kommunikationen³⁶. Det handlar om att få trovärdighet i sin förklaring av problemets definition, där även tidigare prestationer och organisationens historia förs in i beaktning³⁷.

Myndigheters kriskommunikation

Bertil Flodin listar i sin rapport om myndigheters kriskommunikation ett antal påståenden om hur myndigheter bör agera. Han skriver bland annat att:

- ”Myndigheterna måste vara aktiva för att hävda sig i konkurrensen.”
- ”Myndigheternas arbete måste utgå från en hög trovärdighet.”
- ”Det finns ett antal potentiella konflikter som blir tydliga under kriser.”

Under det sistnämnda påståendet beskrivs ansvarskonflikter som vanligt förekommande. Det framkommer även att myndigheter måste ”använda ett språk som är känsligt för mottagarens psykologiska behov”³⁸.

³⁴ Boin, op. cit., s. 83.

³⁵ ibid, s. 70-88.

³⁶ ibid, s. 70.

³⁷ ibid, s. 80.

³⁸ Bertil Flodin, *Myndigheters kriskommunikation: en kunskapsöversikt*, Styr. för psykologiskt försvar, Stockholm, 1993, s. 62.

UD:s ansvar

I utredningen som gjordes efter flodvågskatastrofen i Thailand år 2004, talas det om att statens ansvar bör utgå från en sorts *common sense* eller en *rimlig handlingsnorm*. Regeringen bör ge ledning åt andra myndigheter och bör även uttala sig om vilka ambitionerna är med deras insatser³⁹. På Utrikesdepartementets hemsida beskrivs deras ansvarsområden och hur de arbetar för svenskar som råkat illa ut i utlandet.

Det kallas för konsulärt arbete och kan röra sig om att hjälpa personer som till exempel råkar ut för olyckor, stölder eller överfall, eller som hamnar i fängelse, blir sjuka eller avlider utomlands. I första hand handlar UD:s insatser om att ge hjälp till självhjälp, det vill säga att hjälpa nödställda att själv ordna upp sin situation.

På hemsidan går det även att hitta reseinformation om en mängd olika länder. Däribland står det om UD avråder från resor till landet på grund av säkerhetsläget, vilket är vägledande för rese- och försäkringsbolagen⁴⁰.

Modell för blame games

Inom ramen för den här uppsatsen kommer vi att utgå från Boin et als (2005) definition av en kris som *ett konstruerat hot*. Författarna menar att kriser uppstår när beslutsfattare upplever att de måste ta viktiga beslut under osäkra omständigheter och tidspress, för att undkomma allvarliga hot mot allmänna strukturer eller grundmurade värderingar och normer. De beskriver de tre huvudkomponenterna i en kris som: hot, osäkerhet och påfallande nödvändighet. Kriser menas uppstå när *centrala värden* hotas. Det kan till exempel röra sig om säkerhet, välfärd, hälsa, integritet eller rättvisa⁴¹.

När ett problem har definierats som en kris hamnar fokus omedelbart på vem som bär skuld och ansvar i frågan. Problemdefinitionen består av svar på frågor om vad som hänt, varför det hände och vem som är ansvarig för händelsen. Ju bredare tidsperspektiv som krisen sätts in i för att finna svar på frågorna, desto högre tendens är det att krisen förklaras med politiska underliggande orsaker. Politiker brukar därför vilja att krisen definieras smalt, som en enskild företeelse. Medan motståndare eller kritiker hellre ser på krisen utifrån ett brett perspektiv och för att definiera den som en konsekvens av ett strukturellt fenomen⁴².

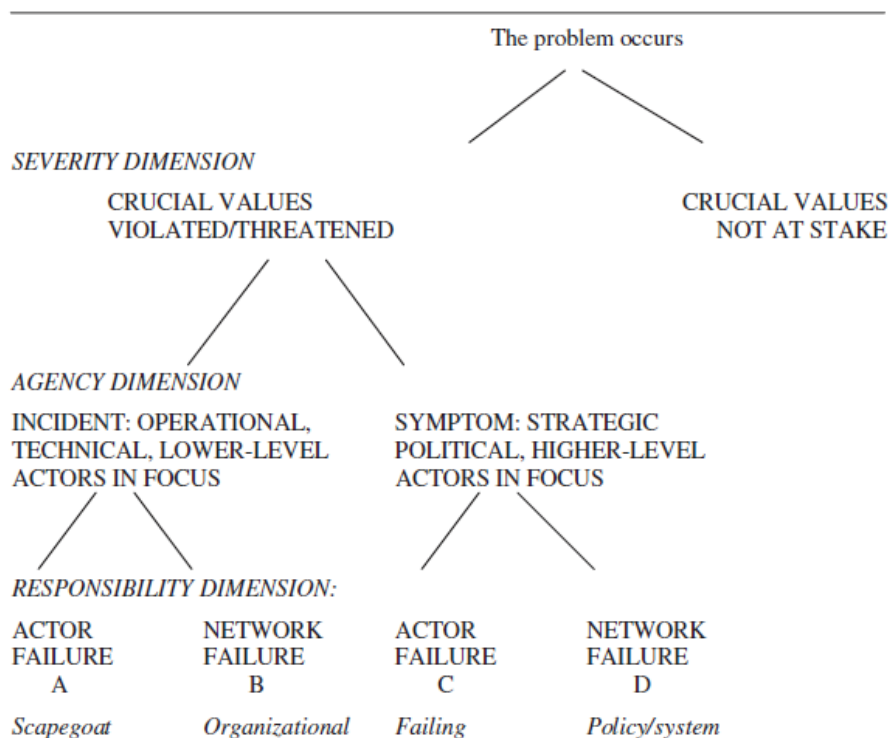
³⁹ 2005 års katastrofkommission, op. cit., s. 369.

⁴⁰ Utrikesdepartementet, Press-, informations- och kommunikationsenheten, "Det här är Utrikesdepartementet", TMG, 2011, s. 9.

⁴¹ Boin, op. cit., s. 2.

⁴² Annika Brändström och Sanneke Kuipers, "From 'normal incidents' to political crises: understanding the selective politicization of policy failures", *Government and opposition (London)*. 2003(38):3, 2003, s. 298, hämtad 2012-04-12 från Wiley Online Library.

Figure 1
Constructing Blame by Framing Political Crises

Figur 1. Modell för utvecklingen av blame games

Källa: Annika Brändström och Sanneke Kuipers, "From 'normal incidents' to political crises: understanding the selective politicization of policy failures", *Government and opposition* (London). 2003(38):3, 2003, s. 302, hämtad 2012-04-12 från Wiley Online Library.

Annika Brändström och Sanneke Kuipers har tagit fram en modell där en kris kan förstås ur tre nivåer. Vid varje nivå finns två alternativ som för blame gamet vidare till nästa nivå.

Den första nivån handlar om definieringen av allvaret i frågan: vad hände? Där infaller de centrala värden som anses hotade. I den andra nivån avgörs om problemet ses som en enstaka incident eller som ett symptom på underliggande politiska misslyckanden: varför hände det? Nivån avskiljer även politiker av lägre rang (vänster led) från politiker med höga positioner (höger led). Den tredje nivån avgör vem som är skyldig: vem är ansvarig?

Utifrån problemets definition som en enstaka händelse eller ett symptom på politiskt misslyckande utfaller sammanlagt fyra varianter av ansvarsutkrävande, från A till D. För utfallet A har skulden lagts på en syndabock, det är då en person eller en organisation som döms ut. Alternativ B innebär att flera samverkande organisationer har gjort sig skyldiga till problemet, vilket kan medföra justeringar av policys eller regler. Utfall C betyder att grunden för problemet kan identifieras hos en högt uppsatt politiker som felat. Under alternativ D faller bristfälliga politiska system in, och det går inte att finna någon enstaka individ att skuldbelägga⁴³.

Beroende på vilka utfall som blir av en kris kan blame games uppstå genom att aktörer försöker avstyra ansvaret som riktas åt deras håll. Genom att skapa gestaltningar med andra

⁴³ Boin, op. cit., s. 103 – 104.

problemdefinitioner kan aktörer försöka styra ansvaret eller skulden mot någon annan. Högt uppsatta politiker kan till exempel vilja förklara fallet som en enskild incident och hitta en syndabock som får ta all skuld⁴⁴.

Blame avoidance

Det finns en mängd olika taktiker och strategier för att undvika skuldbeläggning eller ansvar. Teorierna går under namnet *blame avoidance* och syftar mycket till att ge ledare guidning för hur de ska hantera kriser. Utgångspunkten är hur problemet definieras och var ansvaret läggs⁴⁵. Därifrån har flera olika strategier utvecklats för hur man som *blame taker* kan bemöta kritiken från *blame makers*⁴⁶. Då begreppen saknar svensk motsvarighet, har vi valt att i denna uppsats benämna termerna: *den skuldbelagda* (blame taker) och *skuldbeläggare* (blame makers). Målet med blame avoidance är alltid att tona ned kritiken och få krisen att försvinna. Några olika varianter av strategier är *credit claiming*: att vända på kritiken och se problemet ur en positiv vinkel, *blaming messenger*: att skylla på att medieuppmärksamheten orsakade problemet, *combating capacity*: att hävda att andra utförde felet, eller *denial*: att inte medge att det uppstått en kris⁴⁷. En vanligt förekommande taktik är även att hålla en låg profil genom att vara tyst och hålla sig undan media⁴⁸. Idén bakom denna taktik kan vara att respons på kritiken bara skulle medföra ytterligare kritik, då uttalanden riskerar att slå tillbaka om de inte är adekvata eller trovärdiga. Men att hålla sig utanför media och hoppas att krisen blåser över kan leda till att andra aktörer får mer fokus, och att de då får större företräde att definiera frågan⁴⁹. Den skuldbelagda förlorar då på att inte vara tillräckligt aktiv i sitt meningsskapande, genom att inte hävda sig i konkurrensen om hur problemet bör definieras⁵⁰. Politiker med auktoritet i den aktuella frågan har lättare att få utrymme i medierna än andra politiska aktörer och upplever därför inte lika hård konkurrens⁵¹. En metod för meningsskapande är att försöka avpolitisera frågan genom att tala om krisen i juridiska termer. På så vis kan beslutsfattare lyckas styra undan fokus från underliggande, politiska orsaker eller konflikter som kan ha föranlett problemet⁵².

En annan möjlighet för den som skuldbelagts är att försöka att undvika att svara på journalisters kritiska frågor⁵³, eller att svara så kort som möjligt. Ibland kan det vara bra att byta strategi för att

⁴⁴ Boin, McConnell och Hart, *Governing after crisis: the politics of investigation, accountability and learning*, s. 119.

⁴⁵ Brändström och Kuipers, op. cit., s. 279-280.

⁴⁶ Christopher Hood, *The blame game: spin, bureaucracy, and self-preservation in government*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 2011, s. 146.

⁴⁷ Boin, *The Politics of crisis management: public leadership under pressure*, s. 106.

⁴⁸ Hood, op. cit., s. 59.

⁴⁹ Mark Bovens, "The Politics of Blame Avoidance: Defensive Tactics in a Dutch Crime-fighting Fiasco". I Helmut K. Anheier, (red.), *When things go wrong: organizational failures and breakdowns*, SAGE, Thousand Oaks, California, 1999, hämtad 2012-04-02 från http://igitur-archive.library.uu.nl/USB0/2006-0822-200807/bovens_99_thepoliticsofblameavoidance.pdf, s. 4.

⁵⁰ Boin, op. cit., s. 70.

⁵¹ Iyengar och Reeves (red.), *Do the media govern?: politicians, voters, and reporters in America*, s. 104.

⁵² Boin, op. cit., s. 83.

⁵³ Bovens, op. cit., s. 4.

få krisen att försvinna eller minska. Om det sker utan att vara allt för uppenbart kan strategibytet lyckas utan att skuldbeläggarna uppfattar det och vänder sig mot den nya strategin⁵⁴.

Hur man lyckas med blame avoidance beror på kulturen – när och var det sker. Den mest troliga utgångspunkten för att strategierna ska lyckas kan vara att den skuldbelagda anammar samma världsbild som skuldbeläggarna⁵⁵. Det innebär att den skuldbelagda definierar problemet (vilka centrala värden som är hotade, vad som hände och vem som bär ansvar) på samma sätt som skuldbeläggarna⁵⁶.

Slutligen handlar blame games mycket om hur problemet definieras i media: vilka gestaltningar som blir gällande, var ansvaret läggs och hur skuldbelagda beslutsfattare bemöter dem⁵⁷.

⁵⁴ Hood, op. cit., s. 151.

⁵⁵ ibid, s. 146.

⁵⁶ Boin, op. cit., s. 103.

⁵⁷ Houston och Richardson, op. cit., s. 485-486.

DEL 3

METOD

Val av metod

Metodvalet för denna undersökning utgår ifrån studiens syfte, vilket är att undersöka hur blame games konstrueras i svenska dagstidningar. För att kunna få svar på hur en sådan konstruktion går till, finner vi det lämpligt att utgå ifrån en kvalitativ metod. Fördelen med en kvalitativ metod kontra en kvantitativ, är att den ger möjlighet till närmare granskning och djupare analyser. Genom en kvalitativ textanalys har vi större möjlighet att ta hänsyn till undersökningsenheternas kontext, vilket kan bidra till en ökad förståelse vad gäller förhandlandet om ansvar, mediernas gestaltning och aktörernas roller. Ett exempel är att vi med en kvalitativ textanalys kan upptäcka ansvarsutkrävande som förekommer latent i en text, genom journalistens framställning av personer.

Textanalyserna har utgått ifrån Altheides modell för textanalys, ECA (Ethnographic Content Analysis). Altheide menar att ECA kan definieras som en reflexiv analys av dokument⁵⁸. En av fördelarna med en kvalitativ undersökning är just närheten⁵⁹ till undersökningsenheterna och det reflexiva arbetet som detta inbjuder till. Metoden innebär bland annat att man först prövar sina analysfrågor på ett mindre antal texter, för att kunna revidera frågorna innan det färdiga analys-schemat tillämpas på hela materialet. Vi tycker också att systematiken i Altheides metod underlättat arbetsprocessen i vår studie.

Utifrån en kvalitativ ansats vill vi inom ramen för denna uppsats undersöka hur blame games konstruerats i fallet med de så kallade Etiopiensvenskarna i fyra svenska dagstidningar. Med uppsatsen vill vi bidra med fördjupad förståelse för blame games, genom att undersöka ett specifikt fall. Tillsammans med andra studier i blame games kan uppsatsen ge ökad kunskap om ämnet.

Val av undersökningsenheter

Blame games utspelas till stor del på den mediala arenan. Ansvarsfrågor förhandlas i media genom att olika aktörer agerar och genom att media tillämpar olika gestaltningar⁶⁰. Det är vanligt att journalistiken är mer tolkande än beskrivande, vilket kan göra att medierna är med och

⁵⁸ David L. Altheide, *Qualitative media analysis*, Sage, Thousand Oaks, California, 1996, s. 14.

⁵⁹ Idar Magne Holme och Bernt Krohn Solvang, *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*, 2., [rev. och utök.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 1997, s. 92..

⁶⁰ Boin, McConnell och Hart, *Governing after crisis: the politics of investigation, accountability and learning*, s.18.

konstruerar allmänhetens uppfattning av verkligheten⁶¹. På så vis kan mediernas skildring av nyheterna vara avgörande för hur blame games konstrueras⁶². Det är därför väsentligt att valet av undersökningsenheter i denna studie blir just mediaprodukter. Vi har valt att undersöka dagstidningsartiklar. Det skulle likväl vara möjligt att undersöka nyhetsinslag i TV eller radio, men vi har valt dagstidningar för att både journalister och politiska aktörer där har möjlighet att föra fram sina åsikter och driva opinion. Därmed blir materialet en blandning av nyhetsjournalistik och opinionsbildning. Vi kommer göra textanalyser på nyhetsartiklar, debattartiklar, ledare och notiser. Vi har valt att inte undersöka insändare av flera skäl. Dels framgår det inte alltid vem källan är, och dels är det inte opinionsbildande på samma sätt som debattartiklar signerade av tunga namn. Till saken hör också att det enbart fanns en artikel av den typen under de perioder som slutligen granskades. Inom ramen för denna undersökning har vi också valt att inte analysera bildmaterialet som förekommer i artiklarna. Bildmaterialet är väldigt begränsat under perioden, vilket innebär att det ofta är samma bilder som återkommer. Därmed sagt att vi gått igenom bilderna i materialet, men gjort bedömningen att de inte tillförde något nytt i analysen av ansvarsfrågan. Ett pågående arbete med att uppdatera Expressens artiklar i databasen Mediearkivet under tidpunkten för uppsatsskrivandet, förstärkte också valet att inte analysera bildmaterial eftersom det därmed innebar att vi inte hade tillgång till samtliga tidningars bildmaterial.

Vi har valt undersökningsenheter ifrån fyra svenska dagstidningar; SvD, DN, Aftonbladet och Expressen. Valet av dessa tidningar innebär dels att vi täcker in både morgon- (SvD och DN) och kvällspress (Aftonbladet och Expressen). Detta är väsentligt eftersom journalistiken skiljer sig åt, mycket beroende på ekonomiska resurser. Kvällspressen som säljer lösnummer tenderar att luta mer åt sensationsjournalistik medan SvD får presstöd.

En annan orsak till valet av dagstidningar är att de genom sin politiska färg möjligtvis kan antas vara mer eller mindre positiva till den svenska regeringens ageranden. Syftet är inte att kartlägga tidningarnas politiska ståndpunkter, utan snarare att undvika att undersökningsenheterna är alltför homogena. Eftersom medierna själva är aktörer, är det väsentligt att ett flertal tidningar undersöks.

Val av tidsperioder för nedslag

Etiopiensvenskarna fängslades 1 juli 2011. Startpunkten för händelseförloppet är därmed given, och vi tycker det är relevant att undersöka hur ansvarsfrågan diskuterades i början av förloppet, likväl som i senare skeden. Eftersom Etiopiensvenskarna vid skrivandet av denna uppsats sitter fängslade i Etiopien, finns det däremot ingen given slutpunkt, eftersom ageranden för att de ska frigges inte har upphört. Med hänsyn till tidpunkten för denna undersökning början, valdes därför 31 mars 2012 som slutdatum av praktiska skäl. Vi ville täcka in en så lång period som möjligt, för att sedan kunna göra ett relevant urval av nedslag när vi satt oss in i materialet.

Eftersom blame games inte är en statisk företeelse, utan snarare en dynamisk sådan, tyckte vi det var rimligt att göra flera nedslag i materialet. Enligt Brändströms och Kuipers modell för blame

⁶¹ Jesper Strömbäck, "Den konstruerade verkligheten", *Artiklar*, hämtad 2012-04-04 från <http://jesperstromback.com/>

⁶² Boin, *The Politics of crisis management: public leadership under pressure*, s. 105.

games finns det olika dimensioner i processen av ansvarsutkrävandet, och ett antal olika möjliga utfall gällande skuldbeläggningen. Dessa utfall behöver inte vara statiska; ansvaret kan förflyttas mellan aktörerna så länge processen pågår⁶³. Vi bedömde därför att det skulle vara en fördel att göra nedslag vid olika tidpunkter i medierapporteringen. Utöver att vi eftersökte viss spridning av nedslag över tidsperioden, baserades valen främst på vid vilka tidpunkter som chanserna var störst att finna artiklar där ansvarsfrågan förekommer.

När händelser blir till kriser tenderar journalister att bli mer analytiska i sin nyhetsrapportering. Vid sådana skeenden blir media som att bollplank för idéer, där det även finns större chans för minoritetsröster att komma till tals⁶⁴. Vi tänkte att centrala händelser i fallet skulle innebära att frågan fick extra mycket publicitet vid de tillfällena och att flera aktörer då skulle komma till tals i texterna för att förmedla sin ståndpunkt i frågan. Därför gjorde vi ursprungligen ett teoretiskt urval av nedslag utifrån viktiga händelser i Etiopiensvenskarnas rättsprocess. Enligt teorier om nyhetsvärdering är journalister mer benägna att rapportera om händelser som ligger nära i tid⁶⁵. Medierapporteringen är då som starkast, vilket ger oss skäl att undersöka dessa perioder. Till en början var perioderna två veckor vardera, och tidpunkterna var 1-14 juli (de greps 1 juli), 5-19 september (åtal väcktes och Schibbye beskriver i ett brev det journalistiska uppdraget de skulle utföra i Ogaden) och 20 december – 3 januari 2012 (domen avgavs). När vi gick igenom materialet märkte vi att mediestormarna var som intensivast under en-veckorsperioder. Perioderna snävades därför ner till en vecka vardera, bestående av de sju sammanhängande dagar som sammantaget uppvisade flest antal träffar under den perioden.

När vi började titta närmare på materialet upptäckte vi att oktober var en period med frekvent medierapportering. Perioden i oktober innehöll dubbelt så mycket rapportering som den i september. Anledningen tycks vara att rättegången som inleddes i oktober får större medialt genomslag, än Schibbyes brev och åtalet i september. När vi granskade materialet utifrån om ansvarsfrågan behandlades i texterna, fann vi dessutom mer relevant material i oktober varför den perioden valdes istället för september. Tanken om valet av centrala händelser stämde väl överens med hur tidningarnas rapportering faktiskt såg ut.

Datainsamling

För insamling av material har vi använt oss av databasen Mediearkivet. Olika sökord och kombinationer har testats för att se vad som täcker in flest relevanta artiklar. Vi har i undersökningen utgått ifrån sökningen ”Etiop* + svensk*” (sökalternativ 1). I majoriteten av artiklarna som berör fallet som ska undersökas, förekommer båda dessa ord i någon form. För hela tidsperioden 1/7 2011 – 31/3 2012 ger denna sökning 813 träffar i SvD, DN, Aftonbladet och Expressen i Mediearkivet. Utöver denna sökning, har vi använt oss av ytterligare två sökalternativ för att täcka in så stor del av materialet som möjligt. Dessa sökningar är ”Etiop* + journalist*” (sökalternativ 2) samt ”Schibbye* + Persson*” (sökalternativ 3). Samtliga sökord har högertrunkerats för att täcka in så många relevanta artiklar som möjligt.

⁶³ Boin, op. cit., s. 104.

⁶⁴ Iyengar och Reeves (red.), op. cit., s. 115.

⁶⁵ Johansson, op. cit., s. 223-227.

Generellt om sökalternativen kan sägas att de till stor del gav samma träffar, men att alternativ 2 och 3 tillförde ytterligare några relevanta artiklar som vi hade gått miste om ifall bara det första sökalternativet tillämpats.

För att avgränsa materialet och samtidigt få en tidsmässig spridning över sökperioden, valde vi att göra nedslag i de tre månader som uppvisade flest sökresultat för sökalternativ 1. Dessa var i storleksordning december (175 träffar), oktober (157 träffar) och juli (97 träffar) 2011. Inom varje månad avgränsades materialet sedan ytterligare; de sju sammanhängande dagar som täckte in flest antal artiklar under månaden valdes ut. Nedslagsperioderna blev således 4-10 juli (56 träffar), 16-22 oktober (80 träffar) samt 22-28 december (81 träffar). Utöver ovan angivna träffar, som avser sökalternativ 1, så tillförde sökalternativ 2 och 3 ytterligare 34 träffar till de valde nedslagsperioderna. Sammantaget för de tre valda perioderna blev antalet träffar 251.

Databearbetning och analys

Kriterier för ett andra urval

För att få fram en hanterbar mängd relevanta artiklar gjorde vi ett andra urval. Kravet var att artikeln skulle behandla ansvarsfrågan. En artikel anses bedöma ansvarsfrågan om den uppfyller både, eller en av, dessa kriterier: (1) Kritik framförs i frågan (2) Någon aktör agerar i frågan.

För att utvärdera reliabiliteten i metoden tillämpade vi dessa kriterier på materialet var för sig, och jämförde sedan våra urval. Jämförelsen visade att vi tillämpat kriterierna likvärdigt. I de få undantag där vi valt olika artiklar, visade det sig att vi grundat valen på kriterierna i en större bemärkelse än vad som avsetts. Ett exempel är att en artikel valdes därför att det framfördes kritik mot att den Etiopiska regimen tillät folkmord i Ogaden. Eftersom det inte handlar om kritik i ansvarsfrågan för Etiopiensvenskarnas frigivning, faller det utanför ramen för denna undersökning och är därför inte relevant. Den här typen av ”tankefel” kunde vi sedan undvika genom att ha ett tydligare fokus på den faktiska ansvarsfrågan vi var ute efter att undersöka. För att underlätta gjorde därför ett förtydligande av kravet på att en artikel anses behandla ansvarsfrågan *gällande Etiopiensvenskarnas frigivning* om den uppfyller båda, eller en av, ovan nämnda kriterier.

Det andra urvalet resulterade i 78 artiklar, som därmed utgör de slutliga undersökningsenheterna. Fördelning över perioder blev 29 artiklar i period 1, 17 artiklar i period 2 och 32 artiklar i period 3.

Utformande av analyschema

Innan vi vidare granskade materialet gjorde vi ett första utkast till analyschema som sedan testades på 9 artiklar. Vi utförde analyserna var för sig, och jämförde sedan våra resultat och gjorde på så vis samtidigt ett reliabilitetstest av analyschemat. Reliabilitetstest görs för att testa i vilken grad resultat från olika från mätningar, som gjorts med samma mätinstrument, stämmer

överens⁶⁶. En undersökning har en hög grad av reliabilitet om flera personer får fram samma resultat genom att använda sig av samma analysverktyg⁶⁷.

Efter det första testet reviderades analys-schemat. Framst innebar det att antalet frågor minskades, och att frågorna istället breddades för att anpassas efter hur svaren generellt sett förekom i texterna. Ett exempel är frågan ”Vilken kritik framförs mot vilken aktör, och av vem?”, en bredare fråga som sattes ihop av tre frågor som före testet var fristående från varandra. Men eftersom svar på dessa frågor i texterna ofta återfanns tätt sammanlänkade med varandra, fann vi det mer effektivt att slå ihop frågorna. Delvis var det tidsbesparande, men det stämde också bättre överens med våra tankar om hur vi senare tänkte oss att en presentation av resultaten skulle se ut. Revideringen innebar också att frågorna förtydligades på samma sätt som är beskrivit för hur kriterierna för det andra urvalet reviderades (se föregående sida) för att underlätta sökningen efter material som behandlade den relevanta ansvarsfrågan. Detta var positivt för reliabiliteten, eftersom vi sedan gjorde ytterligare en testomgång med det nya analys-schemat och då fann mycket god överensstämmelse mellan våra respektive resultat.

Arbetsprocessen som beskrivits ovan visar på hur vi har arbetat induktivt med undersökningen. Vi har anpassat analys-schemat efter materialet, och inte enbart utgått ifrån teoretiskt konstruerade frågor. Eftersom frågorna har justerats utifrån de gestaltningar som existerar i dagstidningarna⁶⁸, kan svaren kan ge oss en god uppfattning om hur blame games konstruerats i fallet med Etiopiensvenskarna. En av styrkorna i kvalitativa metoder är närheten till undersöknings-enheterna. Genom att arbeta induktivt, betraktar vi det valda problemområdet inifrån och får en djupare förståelse för det specifika fallet, samtidigt som vi utvecklar kunskapen om det valda problemområdet⁶⁹. Vi menar att detta tillvägagångssätt är positivt för undersökningens validitet, dvs att vi faktiskt mäter det vi avser att mäta⁷⁰. Anpassningen till materialet gör att vi får svar på de frågor vi ställer, eftersom vi inte ställer frågor om sådant som inte förekommer i materialet. Frånvaro av resultat är visserligen också ett resultat, men vi har främst varit fokuserade på att kartlägga hur det synliga ansvarsutkrävandet ser ut i materialet.

Efter den andra revideringen fastställdes analys-schemat, bestående av följande frågor:

1. Vilka ageranden förekommer för att frige Etiopiensvenskarna? Vem/vilka agerar?
2. Vilka synpunkter framförs på vilka aktörers agerande? Av vem?
3. Hur definieras fallet som politiskt eller juridiskt?
4. Hur framställs centrala värden som hotade i och med deras fängslande?

Därefter fördelade vi undersökningsenheterna jämnt, genom att i kronologisk ordningsföljd ta oss an varannan artikel. Syftet med detta var att vi båda på så vis skulle få kunskap om samtliga tre perioder, och därmed få ett bättre helhetsintryck, än om vi istället undersökt olika perioder.

⁶⁶ Peter Esaiasson, *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 4., [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2012, s. 64.

⁶⁷ Henny Olsson och Stefan Sörensen, *Forskningsprocessen: kvalitativa och kvantitativa perspektiv*, 3. uppl., Liber, Stockholm, 2011, s. 123.

⁶⁸ Claes H de Vreese, ”News framing: Theory and typology”, *Information Design Journal + Document Design* 13(1), John Benjamins Publishing Company, 2005, s. 53-54, hämtad 2012-04-12 från <http://www.tveiten.net/futurelearninglab/menu4/1233468300.pdf>

⁶⁹ Holme och Solvang, op. cit., s. 92.

⁷⁰ Olsson och Sörensen, op. cit., s. 124.

När vi tillämpat analyschemat på våra respektive material, sammanställde vi det data vi tagit fram i ett gemensamt dokument.

Tillämpning av analyschema

Vi läste igenom materialet på nytt och färgkodade materialet genom att markera textrader som besvarade våra frågor. Vi ringade även in namn på aktörer eller ord som beskrev textradens handling, vilka kunde fungera som nyckelord för stycket. När vi bläddrade i pappren syntes svaren på så vis direkt i texten. Vi kunde behålla en del av kontexten genom att se svaren i sitt sammanhang, vilket förenklade skrivprocessen då vissa citat visar på mer än ett resultat. Färgkodningen gav en bra överblicksbild över de tre tidsperioderna; det gick att få ett bra grepp om vilka svar som var typiska och vilka som stod ut eller förekommer mer sällan.

Under skrivprocessen har vi utnyttjat att vi haft tillgång till datainsamlingen digitalt, genom att använda oss av sökfunktionen i Word. Funktionen har varit användbar för att hitta ett specifikt stycke av materialet genom att söka på ord i en specifik mening, eller också för att snabbt se alla stycken där ord som till exempel ”bistånd” förekommer.

Eftersom journalistiken i det undersökta fallet i stor utsträckning varit mycket likriktad, blir vårt material också mycket likartat. En åsikt eller värdering kan återupprepas en mängd gånger av olika aktörer, och ofta är även formuleringarna lika. Har en aktör med stor, auktoritär betydelse för fallet gjort ett uttalande, förekommer uttalandet oftast i samtliga fyra tidningar⁷¹. Därför får många av citaten som valts ut, för att visa på vårt resultat, representera en ståndpunkt som är återkommande i materialet. Ofta återfinns aktörernas åsikter och värderingar utspridda i en artikel, inte centrerade på en och samma plats. Vi har dock försökt att välja citat från artiklar där alla ståndpunkter finns centrerade i ett sammanhängande stycke, för att tydligare kunna visa på vårt resultat. Av samma anledning har bra citat prioriterats framför en jämn fördelning mellan alla tidningar. De flesta uttalade åsikterna förekommer i genrerna ledare, debatt eller krönika. Har det därför funnits jämbördiga åsikter i nyhetsartiklar så har de citaten blivit valda, för att visa på hur även nyhetsartiklar knyts samman till den allmänna gestaltningen i dagstidningarna.

Vid enstaka tillfällen särskiljer sig en specifik åsikt från mängden. När så är fallet förtydligar vi det i resultat- och analysdelen, genom att precisera att det är just en eller några få aktörer som uttrycker åsikten. Åsikter som särskiljer sig från mängden har valts ut för att visa på bredd i materialet och för att visa att det finns en kamp om vilka mediala gestaltningar som ska vara gällande⁷².

Framtagande av resultat och analys

Avslutningsvis skrevs resultat och analys-delen utifrån analyschemats fyra frågor. Inför skrivandet av varje fråga bearbetades först allt material för att vi skulle hitta det som var generellt för alla tidsperioder. Därefter lästes allt material igen, uppdelat per tidsperiod, och på så vis plockade vi fram det som var specifikt för varje period.

⁷¹ Iyengar och Reeves (red.), op. cit., s. 104.

⁷² Houston och Richardson, op. cit., s. 486.

Studiens validitet

Våra frågor i analys-schemat syftar till att tillsammans ge en bild av hur blame games konstruerats i fallet med Etiopiensvenskarna. Frågorna är framtagna utifrån teorier om mediernas gestaltning, ansvarsfrågor och kriser. I avsnittet för resultat och analys redovisas materialet kopplat till dessa teorier. Resultat och analys svarar på studiens frågeställningar, vilka i sin tur tagits fram utifrån studies syfte. Vi menar att det är positivt för studiens validitet.

Förekomsten av blame games

Blame games är en företeelse som kan förstås och synliggöras genom flertalet teorier. Då blame games till stor del utspelar sig i medierna tillämpar vi, på vår studie, teorier som synliggör mediernas konstruktioner av nyheter. Genom att blottlägga konstruktionerna och därefter applicera teorier för blame games och blame avoidance på dessa, kan vi synliggöra aktörers delaktighet i de blame games som förekommer i det undersökta materialet. På så sätt undersöker vi hur blame games konstrueras i fallet med Etiopiensvenskarna. Man kan dock ställa sig frågan huruvida blame games förekommer i verkligheten, eller om det enbart är en teoretisk konstruktion. Det skulle i så fall kunna innebära att vi ser en förekomst av blame games i materialet på grund av att vi utgår ifrån teorier om dess förekomst. Vi anser dock att det finns mycket som talar för att det är rimligt att utgå ifrån att blame games förekommer i fallet med Etiopiensvenskarna. Politiker tränas i hur de ska bemöta medier, och det finns en uppsjö av handböcker i kriskommunikation. Detta visar på att ansvarsutkrävning vid kriser är vedertaget som fenomen. Vidare anses ansvarsutkrävning vara en del av den representativa demokratis grunder⁷³. Dessutom kan medierna bidra till skapandet av kriser, bland annat genom gestaltningar⁷⁴. Av dessa anledningar anser vi att det är rimligt att förutsätta förekomsten av blame games i det undersökta fallet.

⁷³ Demokratiutredningen, op. cit., s. 28.

⁷⁴ Boin, McConnell och Hart, *Governing after crisis: the politics of investigation, accountability and learning*, s. 116-121.

DEL 4

RESULTAT OCH ANALYS

Presentation av resultat och analys

I denna del redovisas resultat och analys integrerat. Presentationen sker utifrån de fyra frågorna från analys-schemat. Under varje fråga presenteras först det som är generellt för samtliga tre perioder, därefter presenteras under varje tidsperiod det som är specifikt för just den perioden. Genom denna uppdelning kan vi jämföra de olika perioderna med varandra och visa på den dynamiska processen i blame games.

1. Aktörer och deras ageranden

Fråga 1 – Vilka ageranden förekommer för att frige Etiopiensvenskarna? Vem/vilka agerar?

Utrikesdepartementets arbete

En av utrikesdepartementets uppgifter är att hjälpa svenska medborgare som råkat illa ut utomlands⁷⁵. Genom samarbete med den svenska ambassaden i Etiopien tog UD initiativet till att utreda vad som skett med de två fängslade svenska journalisterna. De agerade därmed utefter den skyldighet de har enligt förordningen 1992:247, vilken säger att svenska medborgares rätt och bästa ska tas till vara på i enlighet med lag eller annan författning⁷⁶. I utredningen som gjordes efter flodvågskatastrofen i Thailand år 2004, hänvisas det till en sorts *common sense* eller en *rimlig handlingsnorm* när det kommer till statens ansvar för svenskar som råkar illa ut utomlands.⁷⁷

UD:s och svenska ambassadens ageranden har i det undersökta materialet framförallt uttryckts bestå av kontakt med Etiopiensvenskarna, samt hjälp inför den rättsliga processen. Uttalanden från UD gällande deras ambitioner för att bistå Etiopiensvenskarna har mestadels handlat om juridiska göromål, så som att få fram advokater till rättegången.

– Vi håller löpande kontakt om detta, självfallet. Vi arbetar med den frågan, och nu följer vi och försöker vi ge stöd till rättegången. Det är det viktiga i det här fallet. Sen får vi se vad som följer efter detta. Vi hade ju tyckt att det varit rimligt att de frisläpptes, att de frikändes - men det ligger ju för närvarande i rättsprocessen i Addis Abeba [säger Bildt].

Nyhet, 21/10 2011, Expressen

⁷⁵ Utrikesdepartementet, Press-, informations- och kommunikationsenheten, op. cit.

⁷⁶ Kommittén om statens ansvar vid katastrofer utomlands (SAKU), *Konsulär katastrofinsats betänkande*, Fritze, Stockholm, 2008 (Statens offentliga utredningar 2008:23), hämtad 2012-04-02 från <http://www.regeringen.se/content/1/c6/10/12/23/e1e7d556.pdf>, s. 60.

⁷⁷ 2005 års katastrofkommission, op. cit., s. 369.

Mer specifika uttalanden om vad det konsulära arbete som utförs består av har varit begränsade. Beskrivningar av insatserna handlar ofta om att man jobbar hårt med fallet eller att man gör det som är bäst utifrån förutsättningarna.

Bildt var dock sparsam med information om vad Sverige gör för att Persson och Schibbye ska släppas.

– Vi gör det som vi tror är bäst för att skydda och för att hjälpa dem. Det är det viktiga och det här är inne i ett känsligt läge, och känsliga lägen får man behandla med viss känslighet.

Nyhet, 8/7 2011, Svenska Dagbladet

Enligt Bildt arbetar både UD och ambassadspersonal dygnet runt med fallet.

– De arbetar jättehårt och jättebra.

Nyhet, 19/10 2011, Expressen

Inom Blame avoidance-teori talas det om strategier som politiker använder för att undkomma medialt fokus och ansvar för olika kriser. I dagstidningarna har Bildts uttalanden i vissa fall beskrivits som kortfattade eller otillräckliga. Ur ett blame avoidance perspektiv kan hans uttalanden ses som ett sätt att försöka undvika att krisen förstoras, till exempel genom att han skulle försäga sig⁷⁸. Strategin kan ses som användbar för politiker som inte har möjlighet att skjuta ifrån sig ansvaret på någon annan. Som utrikesminister har Bildt ingen möjlighet att fly undan granskningen genom att lägga över frågan på någon annan politiker eller något annat departement, vilket gör denna strategi till ett möjligt sätt att bemöta medier på. En annan aspekt av hans, enligt medierna knappa, uttalanden skulle kunna vara att fall som rör diplomati inte hör hemma i medierna. Åtminstone inte enligt Bildt själv:

Men din inställning är att de ska släppas och det är ditt budskap till domstolen i Addis Abeba? [Frågar journalisten.]

– Ja, vi försöker hjälpa dem så mycket vi kan under de förutsättningar som är. Sedan tror jag kanske inte att det alltid underlättas av att Sveriges utrikesminister gör bestämda uttalanden. Det kan ibland leda till motsatta reaktioner i landet i fråga.

Nyhet, 21/10 2011, Expressen

Kritiska aktörer – skuldbeläggarna

Tyst diplomati faller i kontrast mot demokratins principer om transparens och insyn i politiken. När arbetet sker bakom stängda dörrar är det svårt att bedöma hur effektiva UD:s ageranden har

⁷⁸ Mark Bovens, "The Politics of Blame Avoidance: Defensive Tactics in a Dutch Crime-fighting Fiasco". I Helmut K. Anheier, (red.), *When things go wrong: organizational failures and breakdowns*, SAGE, Thousand Oaks, California, 1999, hämtad 2012-04-02 från http://igitur-archive.library.uu.nl/USBO/2006-0822-200807/bovens_99_thepoliticsofblameavoidance.pdf, s. 4.

varit i fallet⁷⁹. Det skulle kunna verka provocerande på journalister, vilkas yrke innefattar att just granska politikernas arbete⁸⁰.

Flertalet journalister har tagit ställning för att driva opinion mot den svenska regeringens lågmälda hållning mot Etiopien. Däribland förekommer organisationer som Reportrar utan gränser, Svenska PEN-klubben, Svenska Journalistförbundet, Publicistklubben, Europeiska Journalistfederationen, Svenska Fotografers Förbund, Pressfotografernas klubb, och Amnesty. De skriver inte bara debattartiklar utan får även uttala sig i nyhetsartiklar. Andra aktörer som debatterar och uttalar sig i texterna är riksdagspolitiker, och då främst politiker inom allianspartierna (FP, C, KD, M). Dessa aktörer utgör skuldbeläggarna. Det är de som driver frågan och anklagar den skuldbelagda⁸¹.

De greps när de utförde ett journalistiskt arbete och skulle därför aldrig ha gripits och fängslats över huvud taget UD måste anstränga sig mer för att se till att Johan Persson och Martin Schibbye släpps fria – Svenska Journalistförbundet

Notis, 8/7 2011, Aftonbladet

Mediernas makt

Medierna spelar en dubbel roll när det kommer till blame games. Utöver att erbjuda en arena där aktörer kan komma till tals, är det viktigt att betrakta medierna själva som aktörer. De agerar dels genom att föra upp fallet på dagordningen⁸², men också genom att styra vilka som får uttala sig i det material de publicerar. David L. Altheide menar att det idag är mycket vanligt att journalister väljer ut intervjuer som går i linje med deras egen åsikt⁸³. Genom att beskriva skeenden eller framställa personer på ett särskilt vis skapas gestaltningar som gör att läsaren tolkar nyheten på ett visst sätt. Dessa ramverk, eller så kallade *gestaltningar*⁸⁴, ger medierna en *beskrivningsmakt* som kan gynna vissa aktörer⁸⁵.

Journalisterna Martin Schibbye och Johan Persson dömdes till elva års fängelse för terroristbrott. EU:s högsta representant för utrikesfrågor, Catherine Ashton, fördömde straffet. Carl Bildt valde att blogga från solsemestern och statsministern kommenterade inte alls.

– Jag tycker att Reinfeldt ska åka ner till Etiopien, säger Martins mamma Karin Schibbye. Utrikesministern nöjde sig i bloggen med att hänvisa till ett tidigare uttalande från statsminister Fredrik Reinfeldt.

⁷⁹ Ingrid Elam, "Vad betyder egentligen tyst diplomati", *Dagens Nyheter*, 4 mars 2009.

⁸⁰ Gunnar Nygren, "Lokaljournalistiken och den lokala demokratin". I Lars Nord och Jesper Strömbäck (red.), *Medierna och demokratin*, Studentlitteratur, Lund, 2004, s. 305-308.

⁸¹ Hood, op. cit., s. 146.

⁸² Dearing och Rogers, op. cit., s. 24-37.

⁸³ David L Altheide, "Media Logic and Political Communication", *Political Communication*, Taylor & Francis Inc, 2004 21:3, 2004, s. 294, hämtad 2012-04-15 från Taylor & Francis Online.

⁸⁴ Jesper Strömbäck, "Valjournalistik och demokratin". I Nord, Lars och Strömbäck (red.), *Medierna och demokratin*, Studentlitteratur, Lund, 2004, s. 276-277.

⁸⁵ Nicklas Håkansson, "Politiker och journalister - kamp om presentation och representation". I Lars Nord och Jesper Strömbäck (red.), *Medierna och demokratin*, Studentlitteratur, Lund, 2004, s. 207.

Internationell inverkan

I fallet med att frige Etiopiensvenskarna framställs USA och EU som tunga aktörer. De bedöms ha störst påverkansmakt på den etiopiska regeringen i och med deras väldiga bistånd och med USA:s nära kontakt.

EU och USA är de starkaste svenska trumfkorten för att de båda journalisterna Martin Schibbye och Johan Persson nu ska få ett kort straff eller en snabb benådning. Det amerikanska politiska agerandet mot den etiopiska regeringen och premiärminister Meles Zenawi kan nu vara avgörande för att få svenskarna fria. Den främsta anledningen är att USA har nära relationer med Etiopien för att hålla islamistiska terrorgrupper i Eritrea och Somalia under kontroll. För de två svenskarna skulle liknande påtryckningar kunna leda till en benådning.

Nyhet, 22/12 2011, Dagens Nyheter

Trots detta tilldelas USA och EU inget ansvar för frigivningen av Etiopiensvenskarna, eftersom de inte har någon skyldighet i att agera i frågan. Det är istället via EU och USA som Sverige kan agera, det vill säga, de ses som ett medel som Sverige bör ta till. Som EU-land skulle Sverige kunna trycka på att EU ska handla för att Etiopiensvenskarna ska frigges.

[Jan] Eliasson [(S), tidigare utrikesminister] har också ifrågasatt att inte EU förrän i går gjorde något uttalande - något som indirekt är en kritik mot svenska regeringen som i egenskap av EU-land ska ta initiativet om EU:s utrikespolitiska talesman Catherine Ashton ska göra ett uttalande.

Nyhet, 24/12 2011, Dagens Nyheter

Men även om hjälp från EU enligt många verkar vara den bästa lösningen visar sig andra vara mer skeptiska. K-G Bergström uttrycker i en krönika:

Precis som UD anser Urban Ahlin (S) att Sverige nu måste agera via EU och USA. Frågan är om EU är berett att visa tänderna. DN berättar i dag om att EU gjort det tidigare. 2006 drogs biståndet in till Etiopien. Det hade omedelbar effekt. Politiska fångar släpptes. Frågan är om organisationens hittills försiktiga talesperson Catherine Ashton är beredd att försöka övertala 27 medlemsregeringar att göra det igen. Tyvärr tvivlar jag på att engagemanget för två svenska journalister är tillräckligt. Det krävs nog övergrepp mot fler för att EU ska ta till sådana skarpa åtgärder.

Krönika, 28/12 2011, Dagens Nyheter

Resultat och analys som redovisats ovan berör sådant som är generellt för samtliga perioder i det undersökta materialet, angående aktörer och deras ageranden i fallet med Etiopiensvenskarna. Vi kommer vidare presentera vad som är specifikt och utmärkande för varje tidsperiod i denna fråga.

Period 1 (4/7 – 10/7 2011)

Det inledande arbetet

Ageranden i fallet med Etiopiensvenskarna under den första perioden, innebär att svenska ambassaden i Etiopien försöker upprätta kontakt med de fängslade svenskarna, och införskaffa information om varför de fängslats. UD får uppgiften om att det kan bli en domstolsprocess och kräver att Etiopiensvenskarna ska få ett rättsligt biträde.

– Vi har inte fått reda på vad de anklagas för. Men vi ser det som positivt att ambassadören fick träffa dem så pass snabbt, säger Cecilia Julin [presschef på UD]. UD har fått uppgiften det ska bli något slags rättslig process i dag, men oklart under vilka former. Ambassadören ska nu försöka förhandla fram deras frigivning.

Nyhet, 5/7 2011, Expressen

Talesmannen för den etiopiske terroristgerillan ONLF (Ogaden National Liberation Front), Mehdi Abdi Rahman, uppger att även de aktivt söker information om vad som hänt, och säger att de vill föra upp fallet på den internationella dagordningen.

*Ogaden-rebellerna går ut stenhårt till stöd för de två gripna. Etiopien utnyttjar svenskarna för att skrämja andra journalister, hävdar de.
– Den etiopiska regimen tänker anordna en skenprocess, säger ONLF.*

Nyhet, 6/7 2011, Expressen

De återkommande aktörerna under denna period är Jens Odlander, Sveriges ambassadör i Etiopien och Sveriges främste representant i landet, Cecilia Julin, presschef på UD, Mehdi Abdi Rahman, talesman för ONLF, och Carl Bildt, som gör ett uttalande först mot slutet av perioden.

*Det känsliga ärendet fick i går en oväntad vändning när utrikesminister Carl Bildt uttalade sig om vad han och UD gör för svenskarna.
– Jag tror att det är tack vare att den svenske ambassadören så snabbt kunde ingripa som de fortfarande är vid liv. Det är inte de andra i gruppen, sa Bildt.
Med de andra syftade Bildt på de gripna ONLF-rebellerna.*

Nyhet, 8/7 2011, Expressen

Period 2 (16/10 – 22/10 2011)

Ett game fullt av blame

Under period två tar rättegången vid och fallet får internationellt stöd. USA tar plats som aktör i fallet genom att visa sitt stöd för Etiopiensvenskarna. Från dagstidningarna kan man antyda ett visst hopp om att USA ska svepa in och rädda dagen.

Jens Odlander kunde i alla fall notera en stor diplomatisk uppställning. Enligt UD:s kabinetssekreterare Frank Belfrage har Sverige bett USA och flera EU-länder att närvara. Totalt var 17 länder representerade, varav USA:s ambassadör Donald Booth var den i särklass viktigaste. USA, med ett enormt stort bistånd till Etiopien, bedöms vara det land som har störst chans att påverka myndigheterna.

– Det här fallet följs av den amerikanska regeringen och därför är det viktigt att jag vet vad som sker. Men det är också i solidaritet med svenskarna, sade Donald Booth till SvD och ville inte ha några synpunkter på hur regeringen behandlar oppositionen.

Nyhet, 19/10 2011, Svenska Dagbladet

Efter att ageranden under den första perioden mestadels bestått av UD:s försök att få träffa Etiopiensvenskarna och ta reda på vad de åtalas för, kretsar period två kring rättegången och de insatser som görs för att frigge Etiopiensvenskarna. Det förekommer många röster som riktar kritik mot UD:s ageranden men också mot Bildt personligen. Rösterna hörs från olika organisationer och från allianspartier, där Bildts koppling till oljebolaget, Lundin Petroleum (vilkas kopplingar till folkrättsbotten i Ogaden-området Etiopiensvenskarna skulle undersöka), ifrågasätts.

Att en person kopplad till deras granskning nu är huvudperson i arbetet för att få dem fria har väckt en kritikstorm mot utrikesministern. Främst går kritiken ut på att Bildt är för spak i sin hållning mot den etiopiska regeringen på grund av sina egna intressen i Lundin Petroleum.

– Jag tycker att man kunde gjort mer politiska uttalanden. Det är visserligen en konsulär fråga, men det är också en politisk fråga och jag kan tycka att Bildt borde ha snappat upp det, säger Désirée Pethrus, utrikespolitisk talesman för KD.

Nyhet, 16/10 2011, Dagens Nyheter

Till försvar för UD och svenska ambassaden i Etiopien skriver Karin Enström, moderat och ordförande i utrikesutskottet, en debattartikel om vilka insatser som gjorts.

Press- och yttrandefrihet är ett fundament för våra svenska värderingar och utrikesministern har vid upprepade tillfällen krävt en omedelbar frigivning med hänvisning till detta och den grundläggande rätten för journalister att utföra sitt arbete. Ambassaden i Addis Abeba har träffat flera företrädare för myndigheter i landet för att lyfta frågan om journalisterna och för att just betona det journalistiska uppdraget. Att utrikesministern gett uppdrag åt Carl-Henrik Ehrenkrona, UD:s före detta rättschef, och nuvarande ambassadör vid Europarådet, att på plats följa rättegången tydliggör också hur prioriterat detta är.

Debatt, 20/10 2011, Svenska Dagbladet

Det förekommer en mängd aktörer under denna period. Bildt ger sin första längre intervju, flera journalister tar ställning i frågan genom krönikor eller ledare, olika organisationer skriver debattartiklar och Etiopiensvenskarnas advokater deltar i debatten. Även Fredrik Reinfeldt förekommer med korta kommentarer om det arbete som utförs.

Carl Bildt har också varit tydlig i att vi har för avsikt att stödja dem under hela rättsprocessen, och blir det en fällande dom att också agera för att de ska kunna söka nåd, säger Fredrik Reinfeldt.

Nyhet, 21/10 2011, Expressen

Period 3 (22/12 – 28/12 2011)

Domen skapar förändring

Den tredje perioden präglas av domen och vilken taktik Etiopiensvenskarna bör välja för att komma ut ur fängelset så snabbt som möjligt. De döms för illegal inresa och terroristbrott. Alternativen de har att välja på är att överklaga eller ansöka om benådning. Till skillnad från det tydliga ställningstagande som den svenska regeringen gjorde i förra perioden, om att de skulle begära nåd, uppges nu att beslutet ligger på Etiopiensvenskarna själva.

De har 15 dagar på sig och det innebär att beslutet måste tas före den 10 januari. De har redan inlett diskussionen med sina anhöriga, ambassadpersonal och försvarsadvokater. I slutändan är det dock Martin Schibbye och Johan Persson själva som måste ta beslutet.

Nyhet, 28/12 2011, Svenska Dagbladet

Efter att domen fällt ändras den politiska hållningen i fallet. Sveriges regering och EU klargör att Etiopiensvenskarna inte är terrorister utan verksamma journalister. Statsminister Fredrik Reinfeldt blir den som visar Sveriges nya ställning:

*Och statsminister Fredrik Reinfeldt gjorde på onsdagen ett uttalande på regeringens hemsida där man konstaterade att regeringen ser med stort allvar på domen:
– Vår utgångspunkt är och förblir att de varit i landet på ett journalistiskt uppdrag. De bör så snart som möjligt försättas på fri fot.*

Nyhet, 22/12 2011, Dagens Nyheter

Från att Bildt och Cecilia Julin på UD inledningsvis bemött medierna med uttalanden om att UD avråder från resor till Etiopien, har Sverige nu politiskt tagit ställning för att anklagelserna om terrorbrott är felaktiga.

– Detta utgör basen för att regeringen nu tar kontakt med sin etiopiska motpart på högsta nivå, kommenterade utrikesministern Carl Bildt på en pressträff på UD. Bildt betonade att "killarna" rest till Etiopien på ett journalistiskt uppdrag och "bör enligt regeringens mening försättas på fri fot".

Nyhet, 22/12 2011, Svenska Dagbladet

Jämfört med den tidigare perioden är mängden aktörer som engagerar sig i frågan konstant. Men från att i oktober haft en sammanhållande ställning mot UD, vänder sig nu kritikerna även mot varandra.

Aftonbladets kulturchef Åsa Lindeborg, som knappast är känd för sina djupa kunskaper i utrikesrapportering, krävde i en häpnadsväckande konspiratorisk kolumn (22/12) att utrikesminister Carl Bildt borde avsättas eftersom han suttit i styrelsen för Lundin oil, och typ därför är skyldig till allt, även att svenskarna sitter i fängelse.

Ledare, 27/12 2011, Svenska Dagbladet

Sammanfattning – 1. Aktörer och deras ageranden

Det som sker under de olika perioderna är att UD försöker visa upp en bild av att de jobbar hårt för att få Etiopiensvenskarna fria. Exakt vad de gör beskrivs inte särskilt utförligt, utan samma uttalande återkommer om och om igen: UD håller kontakt med Etiopiensvenskarna och jobbar hårt för att hjälpa dem i den juridiska processen. Under den tredje perioden sker dock en förändring i den svenska regeringens ageranden – Reinfeldt gör ett uttalande som förmedlar mer av ett politiskt än ett juridiskt synsätt på fallet. Även EU kommer in som aktör i frågan och tar ställning mot domen som fällt Etiopiensvenskarna. EU, och även USA, har beskrivits ha mest makt att kunna agera för frigivningen.

Med början under den andra perioden förekommer många aktörer som riktar kritik mot UD och Bildt. Aktörerna är främst journalister, som verkar både genom olika journalistiska organisationer och genom fristående krönikor, ledare och debattartiklar. Några politiker ansluter sig även till skaran av skuldbeläggare och ifrågasätter Bildt och UD:s ageranden. Det finns däremot en politiker, Karin Enström (M), som står upp för den svenska regeringen i en debattartikel, vid en tid när skuldbeläggarna är som mest aktiva.

2. Kritik och värderingar

Fråga 2 – Vilka synpunkter framförs på vilka aktörers agerande? Av vem?

Fråga 2 berör vilka synpunkter som framförts på olika aktörers ageranden. Det handlar både om kritik riktad mot andra aktörer och om värderingar som aktörer förmedlar om sina egna ageranden. Det är en omfattande del av resultat och analys som presenteras här, vilket beror på att frågan täcker in ett stort område i det undersökta materialet.

En kritisk skara

Mycket kritik riktas mot Carl Bildt och UD:s ageranden i fallet med Etiopiensvenskarna. Efter att Etiopiensvenskarna fängslats gjorde Bildt ett uttalande om att UD avråder från resor till Etiopien, vilket har orsakat kritik mot honom och UD. Kritikerna anklagar Bildt för att lägga skulden på Etiopiensvenskarna själva istället för att se dem som yrkesutövande journalister. Cecilia Julin, UD:s presschef, uttryckte att ärendet ska behandlas som vilket konsulärt ärende som helst.

Mycket av kritiken mot Bildt och UD har handlat just om att de bemöter fallet som om Etiopiensvenskarna vore turister som anklagats för rån. Den rådande uppfattningen i dagstidningarnas gestaltning av fallet handlar om yrkesutövande journalister och att en regim som bryter mot de mänskliga rättigheterna försöker tysta ned dem. Kritiken ligger även i att man, från UD:s sida, inte gått ut med att fallet rör sig om pressfrihet.

Utrikesminister Carl Bildts första reaktion efter att de arresterats i Ogadenprovinsen var till exempel inte att försvara dem som journalister. I princip valde han i stället att lägga skulden på dem själva.

– Ger man sig in dit så ger man sig in i ett farligt område. Vi har avrått från resor dit, sade utrikesministern.

Ingenting om pressfriheten. Ingenting om rätten att rapportera från konfliktområden även där en regim gjort allt den kan för att blockera informationsflödet.

Debatt, 7/7 2011, Expressen

Inom den mediala arena där blame games utspelar sig förekommer en kamp om vems porträttering – *gestaltning* – av krisen som ska få förekomma⁸⁶. UD och Bildt för fram en bild av skeendet där de talar om hur hårt de arbetar för Etiopiensvenskarnas frigivning, medan aktörer som riktar kritik mot deras arbete vill föra fram en annan bild. Walter Lippmann menar att det finns en avgörande koppling mellan de skeenden som media rapporterar om och vilken uppfattning publiken har av dem⁸⁷. Hur en politiker framställs sköta sina uppgifter kan ha inverkan på om han eller hon kommer kunna sitta kvar på sin post i framtiden. Därför är det betydelsefullt för UD och Bildt att nyhetsrapporteringen går i linje med deras gestaltning av händelsen. Det är en process av meningsskapande, där de som makthavare, försöker ge sin definition av problemet⁸⁸.

Vissa kritiska aktörer tycks dock inte vilja förkasta UD:s arbete helt och hållet, utan för fram både negativ kritik och positiv feedback.

De svenska journalister som fängslats i Etiopien har blivit ifrågasatta av politiker och andra. Det visar dessvärre att det även i Sverige saknas en självklar demokratisk ryggmärgsreflex, skriver Jesper Bengtsson, Reportrar utan gränser.

Detta betyder inte på något sätt att UD eller ambassaden i Addis Abeba ansträngt sig för lite. Även om den tysta diplomatin gör att vi egentligen inte vet något om vilka åtgärder diplomaterna använt sig av, tors jag säga att arbetsinsatsen varit betydligt större i det här fallet än i andra.

Debatt, 19/10 2011, Svenska Dagbladet

Journalisternas roll som aktörer

Journalister och annan redaktionell personal på dagstidningarna är starka aktörer i fråga om vilka åsikter som förs fram i medierna. Sättet som media målar upp en händelse på, genom gestaltning-

⁸⁶ Boin, McConnell och Hart, *Governing after crisis: the politics of investigation, accountability and learning*, s. 18.

⁸⁷ Dearing och Rogers, op. cit., s. 11.

⁸⁸ Boin, *The Politics of crisis management: public leadership under pressure* s. 70.

ar, avgör huruvida frågan stiger upp på dagordningen eller inte⁸⁹. Det kan tänkas att frågan om Etiopiensvenskarna berör journalisterna på de svenska nyhetsredaktionerna i och med att de tillhör samma yrkeskår, och att frågan därför får snålskjuts upp på dagordningen. Detta antagande baseras på att många av de kritiska aktörerna är sammankopplade med journalistik. Däribland förekommer Reportrar utan gränser, Svenska PEN-klubben och Svenska journalistförbundet samt journalister som verkar genom krönikor eller ledare i tidningarna. Bland andra Åsa Lindeborg har varit en stark kritiker i frågan om Bildts intentioner med sina ageranden. Efter att det framkommit att Bildt suttit i styrelsen för oljebolaget Lundin Petroleum, vilkas verksamhet Etiopiensvenskarna skulle undersöka, blossade kritiken upp om hans trovärdighet i att agera för svenskarnas frigivning.

Sett mot den här bakgrunden [avser en lång beskrivning av Afrika, olja och Bildts involvering i Lundin Petroleum] är det naturligt att tänka, att Carl Bildt inte vill göra nånting eller mycket lite för att få hem Martin Schibbye och Johan Persson. Och visst, det finns ingenting som talar för att Carl Bildt vill att sanningen om Lundins verksamhet i Afrika under olika bolagsnamn och ägarkonstruktioner ska fram i ljuset. Hur ska vi annars förstå hans ovilja att svara på några frågor? Eller hans oförmåga att uttrycka sitt stöd för den svenska pressfriheten? Uppenbart känner han så stor lojalitet med Lundin, att han för Skavlans tittare kan slira på sanningen om deras förehavanden i Ogaden.

Krönika, 18/10 2011, Aftonbladet

Anledningen till att journalister varit så aktiva i fallet och i kritiserandet av UD, kan ses utifrån att de tillhör samma yrkeskår som Etiopiensvenskarna, och därför upplever sig som jämlikar och kollegor. De kan tänkas sympatisera med riskerna och utsattheten i yrket och irriteras när politikerna inte försvarar deras verksamhet inför regimer som vill tysta dem. Just därför blir uttalandet om att UD avråder från resor till Etiopien så provocerande. De flesta journalister som är med och driver frågan är ense om att Sverige måste gå på hårdare mot Etiopien.

Tidigare har bland annat Reportrar utan gränser krävt att den svenska regeringen protesterar.

Nyhet, 7/7 2011, Svenska Dagbladet

Det finns en tydlig likriktning i journalistiken bland dagstidningarna. Vinkeln är liknande, intervjuobjekten förekommer oftast i fler än en artikel och informationen är i stort sett densamma. Detta kan förklaras med att medierna tar efter varandras vinklar. James W. Dearing och Everett M. Rogers beskriver att man på nyhetsredaktionerna har koll på varandras nyhetsvärdering. Journalisterna har dessutom ofta en liknande utbildning, vilken förmedlat liknande tänk kring värderingar om det journalistiska uppdraget och deras roll⁹⁰. Allt detta bidrar till att materialet blir mycket likartat. I vår studie har vi valt att undersöka både morgontidningar och kvällspress. Anledningen var att studien skulle fånga in både kvällspressens sensationsjournalistik och morgontidningarnas mer seriösa anspråk på journalistiken⁹¹. Vi trodde

⁸⁹ Dearing och Rogers, op. cit., s. 33.

⁹⁰ ibid, s. 35.

⁹¹ Johansson, op. cit., s. 237.

att det skulle förekomma en större skillnad mellan de olika formerna av dagstidningar, men när vi granskar materialet, finner vi dem inte särskilt olika. Likriktningen i journalistiken skulle kunna bero på att journalisternas identifikation med Etiopiensvenskarna överskrider dagstidningsformerna. Men att vi uppfattar dagstidningarna så lika skulle även kunna bero på orealistiska föreställningar om skillnaden mellan morgon- och kvällpress.

Bemötande av kritiken

Utifrån blame avoidance-teori kan kritiken mot Bildt och UD förklaras med att de använt blame avoidance-strategier som misslyckats. Orsaken kan vara att Bildt och UD använder sig av blame avoidance-strategier som utgår från en annan världsbild än den som kritikerna (skuldbeläggarna) har. Bildt tycks enligt medierna inte dela de journalistiska värderingarna om deras rätt att verka överallt, i synnerhet rätten att rapportera från farliga områden. Han går inte heller ut med att fallet rör pressfrihet. För att ha lyckats med sin blame avoidance hade Bildt (den skuldbelagda) och kritikerna behövt haft samma synsätt på fallet. Bildt hade därför varit tvungen att anpassa sig efter journalisternas värderingar. Om Bildt och UD hade fört talan som om de var jämlika och kollegor med journalisterna (på det sätt som journalisterna förhåller sig till Etiopiensvenskarna) är det möjligt att de kunnat undgå kritiken.⁹²

Bildt har under tidsperioderna vi undersökt verkat ha hållit sig undan medierna. Det skulle kunna tolkas som en strategi för att styra undan ansvar eller skuld för att Etiopiensvenskarna ännu inte frigivits⁹³. Det är möjligt att han på så vis försöker ta död på ämnet, genom att inte mata det med mer information som journalisterna kan publicera. Men medieskyggheten kan även vara ett sätt att slippa mer kritik, om hans uttalanden inte skulle uppfattas som tillräckligt adekvata eller trovärdiga⁹⁴. Samtidigt är det viktigt för politiker att vara aktiva i sitt meningsskapande. Om de undviker att uttala sig i media, riskerar de att förlora kontroll över hur frågan definieras och vilka gestaltningar som skapas. Det skapar istället utrymme för andra aktörer att framhäva sin definition av frågan⁹⁵.

Den gestaltning som har blivit gällande i dagstidningarna är att UD har ansvar att politiskt agera för att Etiopiensvenskarnas frigivning. Fallet har därmed blivit en fråga om treatment responsibility – lösningsansvar – där Bildt, som utrikesminister, framställs ha makt att lösa problemet⁹⁶. Det vill säga: makt att frige Etiopiensvenskarna. Från UD:s sida hänvisas istället frekvent till rättsprocessen i Etiopien, vilket enligt blame avoidance-teorier kan uppfattas som att UD försöker förskjuta ansvaret genom att skapa uppfattningen av att det rör sig om en fråga de inte har makt att styra över.

[Carl Bildt:] Vi hade ju tyckt att det varit rimligt att de frisläpptes, att de frikändes - men det ligger ju för närvarande i rättsprocessen i Addis Abeba.

Nyhet, 21/10 2011, Expressen

⁹² Hood, op. cit., s. 146.

⁹³ Boin, McConnell och Hart, *Governing after crisis: the politics of investigation, accountability and learning*, s. 18.

⁹⁴ Bovens, op. cit., s. 4.

⁹⁵ Dearing och Rogers, op. cit., s. 75.

⁹⁶ Iyengar, *Is anyone responsible?: how television frames political issues*, s. 8.

[Åsa Lindeborg, krönika] Det finns mycket att säga om Etiopien, men de svenska journalisternas öde pekar trots allt rakt in mot UD och Carl Bildt.

Krönika, 22/12 2011, Aftonbladet

I dagstidningarna definieras rättsprocessen i Etiopien som politisk. Detta gör att Bildts uttalanden om att UD:s arbete enbart är att hjälpa Etiopiensvenskarna juridiskt, inte upplevs som trovärdiga metoder för att åstadkomma frigivning. Bristen på trovärdighet gör att Bildt förlorar kampen om vilka gestaltningar som blir allmängiltiga i medierna⁹⁷.

Fördömande av den tysta diplomatin

En frekvent återkommande kritik av UD och Bildts arbete är att metoden de använder sig av för att frige Etiopiensvenskarna, som består av tyst diplomati, inte är god nog. Det råder en mycket entydig bild bland aktörerna om att UD måste agera med högre röst eller tala klartext. Referenser dras till Dawit Isaak som med tyst diplomati som medel ännu inte frigivits från sitt fängslande sedan år 2001. Det förekommer även idéer bland vissa av kritikerna om att Bildt, avsiktligt, inte anstränger sig särskilt mycket för att frige Etiopiensvenskarna. Eftersom Bildt suttit i styrelsen för det oljebolag som Etiopiensvenskarna skulle granska i Ogaden, menar kritikerna att han försöker skydda både sig själv och oljebolaget från granskning.

Dessutom förnekade Bildt att han skulle kunna drabbas av intressekonflikter, givet hans gamla bindning till Lundin Oil. Men den självdiagnosen är faktiskt ingenting värd; Bildt tycks ju vara konstitutionellt oförmögen att se mänskliga svagheter hos sig själv. Nåväl; det behövs inget Lundin Petroleum för att Carl Bildt ska uppträda raljant när det gäller fängslade journalister. Den attityden har han uppvisat även i fallet med Dawit Isaak, som har suttit fängslad i mer än tio år.

Ledare, 17/10 2011, Expressen

Etiopien vill skrämman andra journalister från att rapportera om missförhållanden i landet. Därför var den tysta diplomatin från början ett misstag. Mot en regim som den etiopiska måste man sätta hårt mot hårt. Det gäller både Sverige och EU.

Ledare, 18/10 2011, Aftonbladet

Samtidigt förekommer även några få förespråkare för den tysta diplomatin, som menar att kritikerna mot UD inte vet vad de pratar om. Mycket av debatten kring den tysta diplomatin fokuserar på vad som vore den bästa lösningen för en snabb, harmlös frigivning.

⁹⁷ Boin, McConnell och Hart, op. cit., s. 78-83.

En annan [väg] har dömts ut kraftigt på senare tid, den tysta diplomatin. Eftersom den har använts gentemot Eritrea i försöken att få hem Dawit Isaak utan att ge några som helst synbara resultat menar många att den därmed aldrig kan ge frukt. Det är en märklig slutsats.

Diplomati är till sin natur väldigt individuell. Det som fungerar på en plats vid en viss tidpunkt behöver inte fungera på en annan plats eller ens på samma plats vid en annan tidpunkt.

Ledare, 28/12 2011, Svenska Dagbladet

Den trots allt entydiga bilden av att UD:s arbetsmetod med tyst diplomati, inte kommer att få Etiopiensvenskarna fria, kan ses som kritik mot ett större systemfel inom svensk politik. Annika Brändström och Sanneke Kuiper har tagit fram en modell för hur blame games konstrueras utifrån att centrala värden hotas. De menar på att det uppstår tre frågor när en händelse inträffat – vad har hänt? varför har det hänt? vem har ansvar? – vilka definierar hur ansvarsfrågan kommer att behandlas och skapar utrymme för blame games. Frågan om vad som har hänt klargör vilka centrala värden som är hotade. Finns det centrala värden som hotas kan problemet definieras som en kris⁹⁸. Att därför förneka att det existerar centrala värden som är hotade kan vara ett sätt för den skuldbelagda att försöka omdefiniera problemet till att inte utgöra en kris genom att förneka det (denial enligt blame avoidance-teoriet)⁹⁹. I fallet med Etiopiensvenskarna rör det sig framförallt om att pressfriheten är hotad.

Frågan ”varför hände det?” kan besvaras med att det är ett politiskt symptom och underliggande politiska brister. Att problemet definieras som att bara beslutsfattare har makt att hantera problemet gör att fallet förs in i ett bredare tidsperspektiv. Politiker vill helst definiera frågan så snävt som möjligt, för att de då istället kan mena på att det som skett var en engångsföreteelse. I fallet med Etiopiensvenskarna blir det tydligt att den gällande definitionen av problemet i media är UD:s tillvägagångssätt: tyst diplomati. Fallet har då satts in i ett historiskt perspektiv där man talar om UD:s tidigare insatser i liknande frågor.

Vem som anses ha ansvaret för problemet beror på om frågan definieras som ett problem orsakat av ett politiskt symptom eller om det ses som en engångsföreteelse. När problem definieras som en engångsföreteelse brukar en syndabock utses. Dessa brukar vara lägre positionerade politiker och behöver inte ha orsakat problemet. Att utse en syndabock är något som är mycket önskvärt bland högt positionerade politiker¹⁰⁰. Vid problem som definieras som politiska symptom faller ansvaret på politikerna som skuldbeläggarna anser har makt att hantera frågan. I fallet med Etiopiensvenskarna är det UD och Bildt som utkrävs på ansvar. Det politiska symptomet visar att den svenska tysta diplomatin inte är ett tillräckligt medel mot länder som fängslar svenska journalister. Bildts uttalande om att UD avråder från resor till Ogaden tolkades av dagstidningarna som att han inte såg betydelsen av pressfrihet och journalisters arbete. Därmed fick han direkt fokus och kritiserades som en misslyckad politiker. Kritiken mot honom som politiker förstärktes när det framkom att han suttit i styrelsen för oljebolaget som Etiopiensvenskarna skulle granska. Det talades om att han var jävig i frågan och att hans

⁹⁸ Boin, McConnell och Hart, op. cit., s. 117.

⁹⁹ Hood, op. cit., s. 152.

¹⁰⁰ Boin, McConnell och Hart, op. cit., s. 119.

bristande engagemang för att frige Etiopiensvenskarna, berodde på att han ville dölja Lund Petroleums delaktighet i brotten mot de mänskliga rättigheterna som förekommit i området. Som utrikesminister kom Bildt nästan att bli symbiotisk med UD (man anklagade Bildt för felet UD gjort, men UD anklagades ändå inte för felet Bildt gjort). Trots att tyst diplomati är en arbetsmetod som tillämpas av UD, fick Bildt ta emot mycket av skulden för att Etiopiensvenskarna inte frigavs direkt. Vad som egentligen hade kunnat beskrivas som ett systemfel inom svensk politik och inom UD lades till störst del på den aktuella frontmannen för UD.

Resultat och analys som redovisats ovan berör kritik och värderingar som förekommer i samtliga tidsperioder. Vidare presenteras vad som är specifikt för varje tidsperiod.

Period 1 (4/7 – 10/7 2011)

En entydig period

Den första perioden skiljer sig inte mycket åt från de andra perioderna. Det är samma kritik som genomgående riktas mot Bildt och UD; att de borde lyfta frågan om pressfrihet, beteckna fallet som politiskt, tala högre och klarare och inte se journalisterna som turister. Det är en mycket entydig period där det inte förekommer några försvarare av Bildt, UD eller svenska ambassaden i Etiopiens arbete. De kritiska aktörerna utgörs enbart av journalister.

Vad som däremot förekommer specifikt under första perioden är hur Bildt bemöter och hanterar krisen som journalisterna skapat i dagstidningarna. Hans ageranden visar hans försök till meningsskapande och blame avoidance.

Bildt vänder på frågan

Den inledande fasen i en kris är betydelsefull för meningsskapandeprocessen – hur politiker vill att en viss fråga ska definieras¹⁰¹. Bildt agerade direkt när informationen om att Etiopiensvenskarna hade fängslats kom fram. Han gick ut med ett uttalande om att regionen är farlig och att UD varnar för resor dit. Det går att tolka uttalandet som att Bildt försökte skydda UD från att skuldbeläggas för Etiopiensvenskarnas fängslande genom att förmedla att UD utfört sitt jobb korrekt. Uttalandet kan uppfattas som att Bildt lägger över ansvaret och skulden på de fängslade journalisterna som rest dit trots UD:s varning. Satt i relation till Sveriges historia av svenska fängslade journalister i utlandet, är det möjligt att få en större förståelse för kritiken som Bildt fick ta emot. År 2001 fängslades Dawit Isaak i Eritrea, där han verkade som journalist, med anledningen av brott mot rikets säkerhet. Den tysta diplomati som använts som medel för att få honom frigiven har fått utstå hård kritik då han elva år senare fortfarande sitter fängslad, utan rättegång¹⁰². Kopplingen mellan de båda fallen av fängslade journalister förekommer ofta i materialet som undersökts och kopplas till frågan om den tysta diplomatins effektivitet.

¹⁰¹ Boin, *The Politics of crisis management: public leadership under pressure*, s. 69.

¹⁰² Stödskommittén Free Dawit Isaak, *Om Dawit*, 2006, hämtad 2012-04-11 från <http://www.freedawit.com/aboutDawit>

Utrikesminister Carl Bildt avstår från fördömande av Etiopien:

”Det vi framför allt ska göra är att hjälpa individerna och det gör vi med all den effektivitet vi har.”

Måtte UD vara effektivare i Etiopien än i Eritrea. Där sitter en Dawit Isaak, annan svensk medborgare och journalist, fängslad sedan den 23 september 2001. Utan rättegång.

Ledare, 8/7 2011, Expressen

För att vara trovärdig i sitt meningsskapande är det viktigt att politiker ser till sin historia och sitt rykte i frågan, eftersom det är det som mottagarna, däribland media, kommer att jämföra med¹⁰³.

Efter Bildts uttalande om UD:s avrådan hörs inte mer från honom förrän mot slutet av veckan.

I dag kommer den svenska ambassaden att skicka personal till Jijiga för att träffa svenskarna. Utrikesminister Carl Bildt ville i går inte kommentera fallet:

– Jag vill inte säga någonting som kan ställa till mer problem än vad vi redan har.

Nyhet, 7/7 2011, Expressen

Sett utifrån ett blame avoidance-perspektiv är medieundvikandet inte den enda taktik Bildt tar till. Dagen efter det ovanstående icke-uttalandet tycks han vilja ändra den mediala framställningen av sig själv, genom att sätta fokus på UD:s och svenska ambassaden i Etiopiens arbete. I alla dagstidningar rapporteras det om Bildts uttalande.

Det känsliga ärendet fick i går en oväntad vändning när utrikesminister Carl Bildt uttalade sig om vad han och UD gör för svenskarna.

– Jag tror att det är tack vare att den svenske ambassadören så snabbt kunde ingripa som de fortfarande är vid liv. Det är inte de andra i gruppen, sa Bildt.

Med de andra syftade Bildt på de gripna ONLF-rebellerna.

Nyhet, 8/7 2011, Expressen

Uttalandet kan enligt blame avoidance-teori betecknas som credit claiming. En politiker som tilldelas ansvar eller skuld i en fråga försöker då vända på mediernas gestaltningar genom att framhäva de positiva effekterna av sitt agerande¹⁰⁴. Som ansvarig för Etiopiensvenskarnas frigivning försöker Bildt, efter misstaget att tala om journalisterna som turister, att skapa en mer positiv framställning av sig själv, UD och den svenska ambassaden i Etiopien i media. Genom uttalandet försöker Bildt vända på dagstidningarnas gestaltning genom att antyda att Etiopiensvenskarna hade kunnat vara döda om det inte varit för UD:s arbete. Han försöker alltså, utifrån denna teori, ta åt sig äran för något som redan förefaller som en självklarhet i den befintliga mediala gestaltningen (att Etiopiensvenskarna är vid liv). I jämförelse med att inte vara vid liv blir fängslandet bara ett kortsiktigt problem som går att lösa¹⁰⁵. Även detta kan ses som ett steg i meningsskapandeprocessen, där Bildt försöker styra mediebilderna av fallet¹⁰⁶.

¹⁰³ Boin, op. cit., s. 80.

¹⁰⁴ Hood, op. cit., s. 17.

¹⁰⁵ ibid, s. 17.

¹⁰⁶ Boin, op. cit., s. 82.

Period 2 (16/10 – 22/10 2011)

Nya aktörer

Kampen om vems gestaltning som ska få ta plats har under denna period hårdnat, och nu förekommer även vissa försvarare av Bildt och UD. Till skillnad från den första perioden har nu även politiker blivit aktiva aktörer som för fram kritik, men journalisterna är fortfarande de som förekommer mest. Kritiken riktar sig under denna period inte bara mot Bildt och UD, utan även mellan olika kritiska aktörer.

Politiska kritiker

Flertalet politiker har anslutit sig till kritikerskaran, aktörerna kommer främst från allianspartierna (C, FP, KD, M). Kritiken handlar om att Bildt borde ha gjort tydligare uttalanden om att fallet med Etiopiensvenskarna är en fråga om politik och pressfrihet.

– Jag tycker att man kunde gjort mer politiska uttalanden. Det är visserligen en konsulär fråga, men det är också en politisk fråga och jag kan tycka att Bildt borde ha snappat upp det, säger Désirée Pethrus, utrikespolitisk talesman för KD.

Hon har också förvånats över en del av utrikesministerns uttalanden om att journalisterna inte borde ha gett sig in i det aktuella området.

– Det tror jag killarna var väl medvetna om. Det är synd att han inte har klargjort att pressfriheten och mediernas rätt att verka fritt behöver värnas. Det borde ha varit det första uttalandet, säger hon.

Även Centerpartiets utrikespolitiska talesman, Kerstin Lundgren, har haft synpunkter på retoriken.

– Det får inte råda någon tvekan om att när det fria ordet fängslas så ställer Sverige upp. Vi ska värna journalisters möjligheter att arbeta i regioner som regimer försöker stänga in. Jag skulle önska en tydlighet på det här området.

Nyhet, 16/10 2011, Dagens Nyheter

Enligt teorier om nyhetsvärdering tenderar medierna att gärna rapportera om konflikter¹⁰⁷. Det blir därför intressant att redogöra för kritik inom politiska allianser eller inom partier. Från oppositionspartierna (S, V, MP, SD) har däremot mycket lite hörts. Man kan undra varför de inte ser möjligheter i att kritisera sina motståndare. Kanske beror det på att Dawit Isaak fängslades under regeringen Persson, då socialdemokraterna hade samarbete med miljöpartiet och vänsterpartiet, och att kritik mot den nuvarande regeringen vore som att kasta sten i glashus?

Dagstidningarna är företag som behöver läsare för att få inkomster, därför har nyhetsmaterialet kommit att bli mer och mer fyllt av drama¹⁰⁸. Att rapportera om konflikter ligger högt på listan för nyhetsvärderingen. Det hör till journalisternas sätt att spetsa till nyheterna och göra dem mer intressanta¹⁰⁹. Svenska dagbladet har till exempel ringt upp flera ordföranden för moderaterna i de 25 länsförbunden, för att fråga om deras hållning till UD:s arbete. Svenska dagbladet visar därmed sin position som aktör i frågan om blame games. De agerar genom att föra fram kritik till

¹⁰⁷ Johansson, op. cit., s. 226.

¹⁰⁸ Iyengar och Reeves (red.), *Do the media govern?: politicians, voters, and reporters in America*, s. 109.

¹⁰⁹ Johansson, op. cit., s. 226.

sin egen arena för att på så vis driva spelet om ansvarsfrågan vidare, och hålla kvar ämnet på dagordningen.

SvD har ringt runt till flertalet av partiets ordförande i de 25 länsförbunden. Bland dem finns nu för första gången intern kritik mot Carl Bildts sätt att sköta frågan om de fängslade svenskarna och svaren han gett om sina förehavanden i Lundin Petroleum.

Ulf Hedin är ordförande i Kronoberg och han anser att det finns frågetecken som borde rätas ut.

– Jag vill att han förklarar sig på stämman vad som verkligen gjorts för de två svenskarna. Det handlar säkert om diplomati, men här behövs också en ideologisk tydlighet att vi inte böjer oss för några diktaturer och att vi står upp för yttrandefriheten. Det skulle heller inte skada om han beskrev sin koppling till Lundin Petroleum, säger Ulf Hedin.

Även Elisabeth Unell, länsordförande i Västmanland, anser att det vore bra med ett klagörande av Bildt för att skingra osäkerheten. Andra har svårt att ha synpunkter eftersom Bildt ofta ger knapphändiga svar.

Men många har fortsatt stort förtroende för utrikesministern och hans sätt att svara på frågor om Lundin Petroleum och hur han ser på de fängslade svenskarnas situation.

Nyhet, 21/10 2011, Svenska Dagbladet

Kritiken mot Bildt, i egenskap av moderat riksdagspolitiker, skulle även kunna påverka moderaternas framtoning, och framtoningen av statsminister Fredrik Reinfeldt som placerat Bildt på ministerposten. Möjligheten finns att mediernas kritiska gestaltning förändras och börjar inkludera fler aktörer, kanske även partiet i stort. Det går inte att förutsäga vilka vägar blame games tar. Med förståelsen om att blame games är en dynamisk process, är det möjligt att se den interna kritiken som försök att hålla kritiken stadigt riktad mot UD och Bildt. Genom att ta ställning mot UD och Bildt kan allianspartierna undvika att mediernas gestaltning förändras till att kritisera hela den svenska regeringen, där även de är inkluderade. Även moderaterna kan tjäna på att hålla kritiken riktad mot UD, för att inte riskera en medial gestaltning som förmedlar att Bildts ageranden bottenar i hans partipolitiska tillhörighet. En sådan gestaltning skulle eventuellt kunna leda till ett sämre valresultat år 2014. Men att anslutna sig till kritikerskaran kan vara ett sätt att ta tillfället i akt och skapa en positivare bild om partiet eller om sig själv. Politiker kan dra egen vinning av att kritisera Bildt för att få sig själva att framstå som bättre, något som skulle kunna resultera i fler personkryss.

Två politiker ställer sig officiellt bakom Bildt och UD. Den ena är Reinfeldt som försvarar utrikesministern och UD:s arbete i fallet.

– Carl Bildt har under hela sin gärning visat att han står upp för mänskliga rättigheter och för fred och försoning och visat att han är de idealen trogen, sade Fredrik Reinfeldt som inte ville svara på vilken information han fått om hur involverad Bildt varit i Lundin Petroleums intressen i Etiopien.

– Det hänger ju inte ihop med att två svenska journalister sitter fängslade i Etiopien, sade han.

Men Fredrik Reinfeldt påpekade att regeringen gjort vad den kan för att bistå svenskarna. Om de döms kommer regeringen begära att de benådas.

Nyhet, 21/10 2011, Svenska Dagbladet

Den andra politikern som kommer till försvar är Karin Enström, moderat ordförande för utrikesutskottet. Hon medverkar genom en debattartikel där hon visar ett tydligt stöd för UD och svenska ambassaden i Etiopiens arbete. Hon beskyller bland annat Jesper Bengtsson, ordförande för Reportrar utan gränser, för att felaktigt anklaga regeringens engagemang som för svagt. Hon kritiserar även kritikerna av UD och Bildt, och tar Bildts parti i frågan om att anse att Etiopiensvenskarna inte borde ha rest till ett farligt område.

För mig finns ingen tvekan om att det regeringen gör för journalisterna är den linje som har störst möjlighet att uppnå ett positivt resultat.

Det engagemanget för yttrandefriheten är också en ledstjärna för oss när det gäller situationen för de båda svenska journalisterna i Etiopien. Den kritik som riktats mot regeringens agerande i fallet har ofta varit ensidig, substanslös och präglad av att viljan att förflytta ansvaret från de ansvariga till dem som försöker hjälpa de utsatta.

Debatt, 20/10 2011, Svenska Dagbladet

Båda aktörernas kommentarer kan ses som försök till att skapa nya gestaltningar om krisen som utspelar sig i medierna, och försöka definiera om problemet. Reinfeldt hävdar att det inte hänger samman med fallet och Karin Enström avfärdar kritiken (och all annan kritik) som substanslös. Även Bildt tycks försöka styra undan kritiken och den rådande vinkeln i media, när han i en intervju antyder att det är medias fel att Etiopiensvenskarna fortfarande är fängslade. Något som inom blame avoidance teori kallas för blaming messenger¹¹⁰.

Och det finns också en risk, vill jag gärna säga, att debatten i Sverige får det att framställas som att affärsverksamhet i Etiopien är något fult, farligt och förkastligt. Det tror jag inte skulle underlätta fallet gentemot de etiopiska myndigheterna.

Nyhet, 21/10 2011, Expressen

Uttalandet skulle kunna vara ett sätt för Bildt att driva debatten in på ett nytt spår där han inte är den som utsätts för kritik på grund av sin delaktighet i Lundin Petroleum. Eller också önskar han att debatten dör helt.

Period 3 (22/12 – 28/12 2011)

Domen skapar nya gestaltningar

I den tredje perioden ligger fokus på domen som just fallit. Gestaltningen i media rör vad som är nästa steg för frigivningen av Etiopiensvenskarna. Reinfeldt har i ett uttalande tydliggjort att Etiopiensvenskarna är journalister och att de så snart som möjligt bör frigges, vilket ger möjlighet för nya gestaltningar att ta plats. Uttalandet har gjort att det nu förekommer ett bredare förhållningssätt till UD och den svenska regeringens arbete, då fler är mer benägna att visa sig positiva till dem. Detta gör att fler aktörer, däribland journalister, nu stödjer den svenska regeringens arbete. Därmed har UD nu mer stöd från dagstidningarna.

¹¹⁰ Boin, op. cit., s. 106.

[...]och statsminister Fredrik Reinfeldt gör rätt när han kräver att Persson och Schibbye ska frigges. Fallet är nu helt uppenbart politiskt och det är nödvändigt att Sverige agerar tydligt och kraftfullt på politisk nivå.

Ledare, 22/12 2011, Svenska Dagbladet

Genom Reinfeldts uttalande blir den tidigare kritiken om att UD inte tydliggör att fallet rör sig om journalister, pressfrihet och politik fruktlös. Men de kritiska aktörerna tystnar inte för det. Vissa av dem påpekar att uttalandet hade kunnat komma tidigare, men de allra flesta lägger fokus på UD:s arbetsmetoder med den tysta diplomatin. De menar att UD nu behöver visa mer tydlighet.

Jesper Bengtsson, ordförande för Reportrar utan gränser:

– Det svenska regeringen har gjort har inte fungerat, eftersom de nu är dömda för ett terroristbrott. Vad de än gjort så måste göra de nu göra något annat. Det är viktigt att tala klartext om att de måste släppas. Man måste även engagera sig för att EU ska jobba hårdare för Johan och Martin.

Nyhet, 22/12 2011, Expressen

Med makt att påverka?

Den allmänt rådande gestaltningen i dagstidningarna under den här tiden talar för att det krävs nya metoder för att Etiopiensvenskarna ska frigges. Både Bildt och Reinfeldt menar att det är tydlig och klar diplomati som behövs nu. Ingen förespråkar längre den tysta diplomatin. Det påstås från nästan alla aktörer som förekommer att Sverige behöver EU:s och USA:s stöd i frågan; de presenteras som de starkaste korten. Frågan om USA:s och EU:s hjälp har även förekommit under tidigare perioder, men inte i lika hög grad. Gestaltningen om att deras hjälp skulle vara den enda lösningen blir så starkt befast i dagstidningarna att Svenska Dagbladet, i en artikel med frågor och svar om fallet, presenterar det närmast som sanning.

Sveriges bästa chans att påverka premiärminister Meles går sannolikt via USA och EU. För USA är Etiopien en viktig allierad i en del av Afrika som är hårt drabbat av politiska konflikter och terrorism. USA är det enskilda land med bäst möjligheter att påverka, men även EU som är en viktig handelspartner bör kunna utöva påtryckningar på Etiopiens regering.

Nyhet, 28/12 2011, Svenska Dagbladet

I artikeln förekommer inga uttalanden, utan journalisten Jan Blomgren ger själv svar på frågorna som om de vore fakta. Men alla är inte inne på samma spår. Bengt Nilsson, journalist och författare, kritiserar medias nuvarande gestaltning och aktörerna bakom den.

Flera bedömare har nyligen hävdade att Sverige bör ta hjälp av USA för att sätta press på Etiopien. Det finns flera invändningar mot det. För det första kommer inte Etiopien att böja sig för påtryckningar, oavsett hur de utformas. För det andra har USA inte det inflytande över etiopisk politik som många tror.”

Debatt, 28/12 2011, Dagens Nyheter

En fråga om bistånd

I anknytning till diskussionen om USA:s och EU:s makt att påverka den Etiopiska regimen så att Etiopiensvenskarna friges, förs en debatt om huruvida EU:s eller Sveriges bistånd till landet bör dras in. Debatten är inte helt ny, men precis som frågan om USA:s och EU:s makt, utvidgas den mer under denna period. Åsikten om bistånd delar aktörerna uppskattningsvis rakt av. Aktörerna som uppmanar till indraget bistånd pekar på att det tidigare gett ett lyckat resultat. Bland dessa aktörer förekommer en del journalister, Etiopiensvenskarnas advokat Thomas Olsson och Kjell Persson (pappa till fängslade Johan Persson). Kan tänkas är det också dessa aktörer som är starkast engagerade i frågan om frigivningen.

Kjell Persson, pappa till den terrordömde fotografen Johan Persson, vädjar nu till den svenska regeringen att använda sig av alla medel för att hans son ska bli fri – inklusive att stoppa EU-biståndet.

– Jag tycker att regeringen ska göra allt som den någonsin kan. Om det varit en framgångsrik väg tycker jag att man ska nyttja den, säger han.

Även journalisternas svenske advokat Thomas Olsson tycker att regeringen ska trycka på för att EU ska stoppa biståndet.

– Sitter EU på ett sådant maktmedel tror jag att det skulle vara oerhört viktigt för Martin och Johan, men även för Etiopiens sätt att behandla sina oppositionella och journalister. Det skulle vara en tydlig markering att man inte accepterar att yttrandefrihet och pressfrihet undergrävs och förtrycks, säger Thomas Olsson. Men den svenska regeringen säger nej.

– Det är ingen arbetsmetod som vi använder. Dessutom handlar väldigt mycket av biståndet om fattigdomsbekämpning och humanitärt bistånd, säger kabinettssekreterare Frank Belfrage.

Nyhet, 28/12 2011, Dagens Nyheter

De som är emot ett indraget bistånd från Sverige menar att biståndspengarna inte längre går till den etiopiske regeringen, utan till organisationer som jobbar för mänskliga rättigheter och demokrati i landet. Bland aktörerna som är emot ett indraget bistånd förekommer svenska regeringen och en del journalister.

Trots detta hörs nu krav från flera håll att Sverige skall hota med indraget bistånd om inte Schibbye och Persson släpps. Att tro att en sådan åtgärd skulle ha effekt är rent ut sagt häpnadsväckande dumt.

Även om den kampen uppenbarligen är misslyckad hittills, så vore det troligen synnerligen oklokt att hota eller dra in det biståndet.

Krönika, 28/12 2011, Expressen

Uppdragsgivarnas ansvar

Som går att se i citatet ovan fortsätter kritiker kritisera andra kritiker. Kampen om vilka gestaltningar som bör gälla har blivit tydligare, vilket kan ha att göra med att mediedebatten breddats till att beröra fler vinklar kring ämnena. Men det förekommer också nya aspekter rörande ansvarsfrågan, bland annat gällande uppdragsgivarnas ansvar.

Redaktionerna är mycket försiktiga med att skicka sina egna medarbetare in i kris- och krigshärdar, men man vill gärna ha frilansens material om han eller hon skulle lyckas

komma över något bra. Däremot är ingen beredd att ta ansvar för frilansen när projektet genomförs, eller betala ordentligt för materialet.

Ledare, 27/12 2011, Svenska Dagbladet

Detta är det enda som förekommer i dagstidningarna om uppdragsgivarnas ansvar i fallet. Eftersom journalisterna är bland de mest engagerade aktörerna, kan man undra varför det inte förs någon diskussion om uppdragsgivarnas ansvar. Sett utifrån ett blame games-perspektiv kan frånvaron av en sådan diskussion tolkas som att uppdragsgivarna skjuter ifrån sig ansvar eller skuld genom att skapa gestaltningar där all fokus läggs på UD och Bildt. Detta perspektiv påvisar mediernas styrka som aktörer i bildandet av gestaltningar och kriser som utspelar sig i media. Men frånvaron av diskussionen om det publicistiska ansvaret skulle också kunna bero på en ovilja från journalisters sida att beröra frågan, eftersom det skulle kunna upplevas som att de riktar kritik mot sina egna chefer. En annan möjlig förklaring är att frågan om uppdragsgivarnas ansvar ligger så nära journalisternas arbete att de ser det som allmän kunskap och därför inte upplever vinkeln som intressant.

Om Bildt i förra perioden försökte lägga skuld på medierna som väsnades för mycket om fallet, får medierna nu upprättelse för sitt debatterande. Det är människorättsadvokaten Maria Turner som intervjuats om hur samvetsfångar blir fria.

Politiska ledare gör ibland mest nytta i offentligheten, ibland i de direkta kontakterna, men det är avgörande att de är aktiva och ligger på. Och i medier och civilsamhälle ska man väsnas: "De fångar vars namn inte nämns har ofta ingen chans att bli frigivna."

Ledare, 22/12 2011, Svenska Dagbladet

Sammanfattning – 2. Kritik och värderingar

Kritiken som UD och Bildt får ta emot handlar i stora drag om att de inte gör tillräckligt för att frige Etiopiensvenskarna. De benämner inte fallet som ett hot mot pressfriheten och de ser inte frågan som politisk. Det blir därför tydligt att Bildts försök till blame avoidance misslyckas för att han inte har samma världsbild som skuldbeläggarna.

När den svenska regeringen ändrar strategi efter att domen fälls, blir skuldbeläggarna mer positivt inställda till deras arbete. Anledningen är att regeringen då gått ut med att de betraktar fallet som politiskt, rörande journalister som bör friges. Detta gör att de utgår från samma syn och har samma definition av problemet som skuldbeläggarna.

3. En fråga om politik eller juridik?

Fråga 3 – Hur definieras frågan som politisk eller juridisk?

Bland aktörerna som riktar kritik mot UD förekommer närmast konsensus om att rättsprocessen Etiopiensvenskarna står inför är politisk. Många uttalar sig om att Etiopien vill statuera med exempel för att skrämja andra journalister till tystnad. I den andra och tredje tidsperioden blir den huvudsakliga gestaltningen i dagstidningarna att fallet är politiskt.

Den största skillnaden mellan de olika tidsperioderna är vilken roll UD får beroende på hur de själva definierar frågan som juridisk eller politisk.

Period 1 (4/7 – 10/7 2011)

Fallet utreds

Det inledande stadiet av arbetet som utförs för Etiopiensvenskarnas räkning innefattar mycket juridiskt arbete från UD och svenska ambassaden i Etiopien. Uttalanden från dessa aktörer handlar huvudsakligen om hur de kan bistå svenskarna rättsligt. Att aktörerna har fokus på det rättsliga kan bero på att de har knapphändig information om vad som har hänt och på vilka grunder Etiopiensvenskarna hålls fängslade.

– Vi har anfört frågan om att de måste ha ett rättsligt biträde eller någon sorts advokat om det blir en domstolsprocess i morgon, sade Cecilia Julin till TT.

Nyhet, 5/7 2011, Svenska Dagbladet

Ingen vet vid detta tillfälle vad som kommer att hända med Etiopiensvenskarna. Karin Schibbye (mamma till Martin Schibbye) blir den första, och enda under denna perioden, att antyda att fängslandet kan vara av politiskt motiv.

– Det har varit mycket tankar och tårar. Jag är fortfarande väldigt orolig. Jag är rädd för att de blir brickor i ett politiskt spel.

Nyhet, 8/7 2011, Expressen

Period 2 (16/10 – 22/10 2011)

Juridik eller politik?

Etiopiens premiärminister Meles Zenawi har vid detta skede uttalat sig om att Etiopiensvenskarna ägnat sig åt terroristverksamhet. Uttalandet sker långt innan domen fälls och kritikerna ser det som bevis på att rättsprocessen är politisk.

Etiopien är ingen rättsstat, det vi kommer bevittna är en politisk tribunal, en show off i korruption.

Krönika, 18/10 2011, Aftonbladet

Kritik riktas mot UD och Carl Bildt för att de inte gör något uttalande om att rättegången är politisk, utan enbart säger att de kommer att hjälpa Etiopiensvenskarna juridiskt och finnas som stöd.

– Jag tycker att man kunde gjort mer politiska uttalanden. Det är visserligen en konsulär fråga, men det är också en politisk fråga och jag kan tycka att Bildt borde ha snappat upp det, säger Désirée Pethrus, utrikespolitisk talesman för KD.

Nyhet, 16/10 2011, Dagens Nyheter

Bildt fortsätter att ge samma bild om att fallet är en juridisk fråga som UD inte kan styra över:

Vi arbetar med den [de häktade Etiopiensvenskarna] frågan, och nu följer vi och försöker vi ge stöd till rättegången. Det är det viktiga i det här fallet. Sen får vi se vad som följer efter detta. Vi hade ju tyckt att det varit rimligt att de frisläpptes, att de frikändes - men det ligger ju för närvarande i rättsprocessen i Addis Abeba.

Nyhet, 21/10 2011, Expressen

Uttalandet ovan kan kopplas till teorier om kriskommunikation och meningsskapandeprocessen, vilken innebär att den skuldbelagda försöker hävda sin definition av problemet. Bildts kommentar kan ses som ett försök att avpolitisera frågan genom att tala om den som juridisk. Det kan vara ett sätt för Bildt att styra undan skuldbeläggarnas fokus från underliggande politiska problem¹¹¹.

Uttalandet kan även kopplas till Shanto Iyengars teori om orsaks- och lösningsansvar (causal responsibility och treatment responsibility), utifrån vilken man kan tolka Bildts hänvisningar till rättsprocessen som att han vill se på fallet utifrån ett orsaksansvar. Genom att inte definiera fallet som politiskt, lägger Bildt ansvaret för frigivningen på Etiopiensvenskarna själva, som får ta konsekvenserna för de brott de har begått. Därmed skjuter Bildt ifrån sig det politiska lösningsansvar som de kritiska aktörerna lägger på honom. Kritiken i frågan kommer från journalister och politiker. De anser att UD bör använda politiska maktmedel för frigivningen, eftersom de menar att rättsprocessen är politisk¹¹². De hävdar att rättegångens utfall kommer att avgöras av den etiopiske premiärministern. Mot denna bild av rättsprocessen blir Bildts uttalanden om att UD enbart arbetar med att hjälpa Etiopiensvenskarna juridiskt, inte trovärdiga¹¹³.

Även om Etiopiensvenskarna har brutit mot Etiopisk lag anser skuldbeläggarna att lagbrotten var nödvändiga för utövandet av det journalistiska arbetet och för pressfriheten. Krisen som utspelar sig i dagstidningarna (där pressfriheten anses hotad)¹¹⁴ baseras därmed på att de båda parterna har olika syn om vilken form av ansvar UD bör ta¹¹⁵.

¹¹¹ Boin, op. cit., s. 83.

¹¹² Iyengar, *Is anyone responsible?: how television frames political issues*, s. 8.

¹¹³ Boin, op. cit., s. 78-82.

¹¹⁴ Brändström och Kuipers, op. cit., s. 290.

¹¹⁵ Iyengar, op. cit., s. 8.

Period 3 (22/12 – 28/12 2011)

Domen skapar förändring

Från den etiopiska regeringen får man tydliga besked om att Etiopiensvenskarnas rättsprocess är juridisk och inte politisk. Men i dagstidningarna råder det ingen tvekan om att det handlar om politik. Mediernas gestaltning är så djupt rotad att en journalist kritiserar andra journalister för att deras nyhetsrapporteringar från rättegången är för juridiska.

Sverige har visat respekt för det etiopiska "rättsväsendet" och många medier har rapporterat nästan som om det vore en riktig rättegång där vittnen och bevis spelar roll. Men Etiopien är ingen rättsstat och bör inte behandlas som en rättsstat.

Ledare, 22/12 2011, Aftonbladet

Många aktörer är överens om att rättegången och domen mot Etiopiensvenskarna är politiska. Statsminister Fredrik Reinfeldt uttalar sig om att den svenska regeringen betraktar Etiopiensvenskarna som journalister, vilka bör friges. Det innebär att den svenska regeringen nu står på samma sida som aktörerna som tidigare framfört kritik (skuldbeläggarna). Regeringen har därmed adresserat frågan på den nivå som skuldbeläggarna befinner sig på, och får därför beröm för sitt arbete från flertalet av de tidigare kritiska aktörerna¹¹⁶.

Det hela är oacceptabelt i varje led, och statsminister Fredrik Reinfeldt gör rätt när han kräver att Persson och Schibbye ska friges. Fallet är nu helt uppenbart politiskt och det är nödvändigt att Sverige agerar tydligt och kraftfullt på politisk nivå.

Ledare, 22/12 2011, Svenska Dagbladet

Att de som tidigare kritiserat regeringen nu ger dem beröm kan förklaras med teorier om ansvarsdefinition och blame avoidance: genom uttalandet visar statsministern att han utgår från samma världsbild som skuldbeläggarna och att de tar på sig det lösningsansvar som de fått kritik för att ha undvikit.

Det ödesdigra valet

Under period tre avges domen för Etiopiensvenskarna. De fälls för olaga inresa i Etiopien samt främjande av terrorism, vilket ger dem elva års fängelse¹¹⁷. I dagstidningarna förekommer en stor samstämmighet från journalister och etiopienkännare som menar att benådning vore den bästa metoden för att Etiopiensvenskarna ska ha en chans att friges. Anledningen är att de tror att en överklagan av domen inte skulle få ett positivt utfall eftersom rättsprocessen fortsatt skulle vara präglad av politik.

¹¹⁶ Hood, op. cit., s. 146.

¹¹⁷ SVT, "Etiopiensvenskarna fick 11 år", *Rapport*, 27 december 2011, hämtad 2012-04-03 från http://svt.se/2.22620/1.2660154/etiopiensvenskarna_riskerar_langa_straff

Sannolikt är det bästa chansen att snabbast komma ut ur fängelset. Vid en eventuell överklagan tar det en till två månader innan processen kan starta och den kan sedan ta upp till två år. Och då kommer rättsprocessen att tas upp igen på en högre nivå med domare som är minst lika politiskt styrda som de som avkunnade gårdagens dom. Chansen att vinna är därför liten.

Vid en benådning är det formellt presidenten som bestämmer, men i praktiken är det regeringen och framför allt premiärminister Meles Zelami som avgör.

Nyhet, 28/12 2011, Svenska Dagbladet

En aktör avfärdar dock inte möjligheten till överklagan helt. Det är den etiopiske journalisten Mesfin Negash som menar att inte heller benådning vore ett säkert kort för Etiopiensvenskarna.

Även om det kan framstå som tidsslöseri att överklaga domen mot Martin Schibbye och Johan Persson är det ingen som vet ifall Meles Zenawi är i stånd att överraska oss i högre instans. Inte heller vet vi hur lång tid det skulle ta för Johan Persson och Martin Schibbye att bli fria genom "benådning" eftersom det också beror på premiärministerns vilja.

Debatt, 28/12 2011, Dagens Nyheter

Ett tillfälle att byta strategi

Även om den svenska regeringen nu tagit ställning för att fallet är politiskt förekommer många uppmaningar från en del journalister om att det bör sättas hårdare press på Etiopien. I en artikel figurerar ett uttalande från den svenske ambassadören i Etiopien, Jens Odlander, som menar att regeringen inte kunnat agera förrän efter domen fallit.

En förklaring till att Sveriges politiska röst inte varit mer högljudd är - som ambassadör Jens Odlander förklarat för de anhöriga - att den etiopiska regeringen inte accepterat några samtal med svenska företrädare under pågående rättsprocess.

Nyhet, 24/12 2011, Dagens nyheter

Uttalandet presenteras som en förklaring på varför Sverige inte tidigare agerat tydligare. Utifrån teorier om blame avoidance kan det ses som en metod för att undvika skuld för domen som nu fällt Etiopiensvenskarna¹¹⁸. Men det kan även ses som en taktik för att undvika kritik i och med strategiskiftet – från att hänvisa till rättsprocessen i Etiopien, till att hävda att fallet är politiskt. Om skiften mellan blame avoidance-strategier inte sker smidigt kan de bli för uppenbara för skuldbeläggarna, vilket enbart orsakar mer kritik för den skuldbelagda¹¹⁹.

Sammanfattning – 3. En fråga om politik eller juridik?

Från skuldbeläggarnas sida definieras fallet som politiskt, medan Etiopien och den svenska regeringen (fram till period tre) definierar fallet som juridiskt. Hur fallet definieras är en fråga om vem ansvaret ska läggas på. Politiker vill gärna definiera problem som juridiska för att avpolitisera

¹¹⁸ Boin, op. cit., s. 106.

¹¹⁹ Hood, op. cit., s. 151.

frågor och slippa ansvara för problemen¹²⁰. Politikerna kan då lättare hävda att fallet är en engångsföreteelse orsakat av en eller flera individer, och att dessa får ta konsekvenserna för sina missgärningar¹²¹. Skuldbeläggarna kan istället hävda att problemet är kopplat till ett politiskt system, som bara beslutsfattarna har makt att hantera¹²². De för då in frågan i ett bredare tidsperspektiv där liknande händelser som inträffat tidigare, tillsammans med det aktuella fallet, förklarar att problemet är en följd av underliggande politiska bristfälligheter¹²³. Allt detta kan appliceras på fallet med Etiopiensvenskarna. Bildt pratar enbart om fallets juridiska process (fram till period tre) och han menar på att Etiopiensvenskarna inte borde befunnit sig i Ogadenområdet eftersom det är farligt, vilket gör att han bortser från frågan om pressfrihet och fängslade journalister. Därmed sätter han inte in fallet i ett större historiskt perspektiv. Aktörerna som riktar kritik mot UD och Bildt menar att Etiopiensvenskarna enbart kan frigges genom politiska krafter och hävdar att UD:s arbete är undermåligt (fram till period tre).

I den tredje perioden har Reinfeldt gått ut med att Etiopiensvenskarna nu bör betraktas som fängslade journalister som bör frigges. Uttalandet visar på en politisk ställning mot domen. Därmed definierar de fallet utifrån samma synvinkel som skuldbeläggarna och får inte längre kritik angående den frågan. Skuldbeläggarna riktar istället kritik mot Etiopien och deras rättssystem.

4. Hotad pressfrihet?

Fråga 4 – Hur framställs centrala värden som hotade i och med deras fängslande?

Carl Bildt och UD har fått mycket kritik för att de inte tidigt gick ut med att fängslandet av de svenska journalisterna är ett hot mot pressfriheten. För att en händelse ska definieras som en kris krävs det att centrala värden är hotade. I rapporteringen av fallet med Etiopiensvenskarna är det tydligt att det främsta centrala värdet som hotas är pressfriheten. Andra centrala värden som också omnämns som hotade är yttrandefrihet och mänskliga rättigheter. Dessa är dock inte lika starkt kopplad till dagstidningarnas gestaltning som hotet mot pressfriheten är, vilket det råder närmast konsensus om. I frågan om hur centrala värden framställs som hotade, kan vi se skiftningar i hur hotet mot pressfriheten vinklas under de olika perioderna.

¹²⁰ Boin, op. cit., s. 83.

¹²¹ Boin, McConnell och Hart, *Governing after crisis: the politics of investigation, accountability and learning*, s. 119.

¹²² Iyengar, op. cit., s.8.

¹²³ Boin, McConnell och Hart, op. cit., s. 17.

Period 1 (4/7 – 10/7 2011)

Vad har hänt?

Hotet mot pressfriheten används under den första perioden för att beskriva situationen med de gripna svenska journalisterna. Det talas om försämrade villkor för pressen i Etiopien, journalister som dödas för att dölja sanningen om förtryck i landet, och behovet av journalister som rapporterar från farliga områden. Den hotade pressfriheten rör här pressfriheten i stort, men med betoning på situationen i Etiopien.

Men som världsmedborgare behöver vi modiga journalister som rapporterar om de övergrepp på civilbefolkningen i som sker i stängda områden. Det är ett av skälen till att yttrandefrihet är en central del av de mänskliga rättigheterna.

Ledare, 8/7, Expressen

Jesper Bengtsson, ordförande för Reportrar utan gränser kritiserar även UD för att inte ha definierat fallet som ett hot mot pressfriheten.

Utrikesminister Carl Bildts första reaktion efter att de arresterats i Ogadenprovinsen var till exempel inte att försvara dem som journalister. I princip valde han i stället att lägga skulden på dem själva.

– Ger man sig in dit så ger man sig in i ett farligt område. Vi har avrått från resor dit, sade utrikesministern.

Ingenting om pressfriheten. Ingenting om rätten att rapportera från konfliktområden även där en regim gjort allt den kan för att blockera informationsflödet.

Debatt, 7/7 2011, Expressen

Period 2 (16/10 – 22/19 2011)

Konflikten om definitionen

Hotet mot pressfriheten förekommer under period två i sammanhanget av att kritik framförs mot Bildt och UD, för att de inte gått ut med att Etiopiensvenskarna är journalister. Aktörerna bemöter inte den kritiken, och därmed bekräftar de inte heller mediernas framställning av fallet som en kris. För att en fråga ska definieras som en kris måste centrala värden vara hotade. De centrala värdena utgör därmed kärnan i blame games¹²⁴. Aktörerna måste uppleva att det rör sig om en kris, för att ha motiv att delta i ett blame game. Genom att låta bli att definiera något som en kris, kan aktörerna också försöka undvika att blame games uppstår¹²⁵. Bildt och UD tar avstånd från denna kris som utspelar sig i medierna genom att inte bemöta kritiken. Ur blame avoidance-perspektiv kan avståndstagandet vara ett försök till att inte få mer kritik riktad mot sig, och därmed försöka undvika att förstora krisen¹²⁶, något som till exempel skulle kunna ske genom uttalanden som inte anses adekvata eller trovärdiga¹²⁷.

Kritiken som riktas mot Bildt och UD handlar om att Sverige bör stå upp för pressfriheten.

¹²⁴ Brändström och Kuipers, op. cit., s. 290-292.

¹²⁵ Hood, op. cit., s. 151.

¹²⁶ Hood, op. cit., s. 17.

¹²⁷ Bovens, op. cit., s. 4.

Hon [Désirée Pethrus, utrikespolitisk talesman för KD] har också förvånats över en del av utrikesministerns uttalanden om att journalisterna inte borde ha gett sig in i det aktuella området.

– Det tror jag killarna var väl medvetna om. Det är synd att han inte har klargjort att pressfriheten och mediernas rätt att verka fritt behöver värnas. Det borde ha varit det första uttalandet, säger hon.

Även Centerpartiets utrikespolitiska talesman, Kerstin Lundgren, har haft synpunkter på retoriken.

– Det får inte råda någon tvekan om att när det fria ordet fångas så ställer Sverige upp. Vi ska värna journalisters möjligheter att arbeta i regioner som regimer försöker stänga in. Jag skulle önska en tydlighet på det här området.

Nyhet, 16/10 2011, Dagens Nyheter

Bland allt material om att UD bör stå upp för pressfriheten, eller att pressfriheten i Etiopien är hotad, förekommer en aktör som förmedlar en åsikt som går helt emot allt annat material. Det är den moderata ordföranden för utrikesutskottet, Karin Enström som hävdar att UD visst står upp för den hotade pressfriheten:

Carl Bildt har, liksom UD och ambassaden i Addis Abeba arbetat intensivt för att stödja Johan Persson och Martin Schibbye sedan den dagen då de greps i juli. Press- och yttrandefrihet är ett fundament för våra svenska värderingar och utrikesministern har vid upprepade tillfällen krävt en omedelbar frigivning med hänvisning till detta och den grundläggande rätten för journalister att utföra sitt arbete. Ambassaden i Addis Abeba har träffat flera företrädare för myndigheter i landet för att lyfta frågan om journalisterna och för att just betona det journalistiska uppdraget.

Debatt, 20/10 2011, Svenska Dagbladet

Kan hotade centrala värden legitimeras alla mediala gestaltningar?

Eftersom blame games tar avstamp i att centrala värden är hotade, skulle aktörer som återkopplar sin åsikt till de hotade centrala värdena ha som avsikt att legitimera sin åsikt. Genom att hävda skuldbeläggarnas definition av problemet och därmed bekräfta de hotade centrala värdena, skulle en avvikande gestaltning kunna bli en accepterad vinkel i debatten, eftersom den, oavsett övriga ståndpunkter i gestaltningen, angriper huvudfrågan om vad som har hänt. Att däremot använda en avvikande gestaltning utan att referera till de hotade centrala värdena, skulle kunna göra att gestaltningen uppfattas som felaktig av skuldbeläggarna. Om aktörer i sin gestaltning bekräftar att pressfriheten är hotad anammar de samma världsbild som skuldbeläggarna, och visar att de har samma problemdefinition. Det skulle kunna vara det som gör att Bildts och UD:s mediala gestaltningar inte blir legitima i mediedebatten, eftersom de inte för någon talan för pressfriheten. Det skulle även kunna vara därför som Karin Enström inte får direkta påhopp av skuldbeläggarna, dagarna efter hennes debattartikel publicerats. Hon bekräftar den hotade pressfriheten även om hennes ståndpunkter i övrigt går emot den allmängiltiga mediala gestaltningen av fallet. Detta är slutsatser utifrån en korsbefruktning av Annika Brändström och Sanneke Kuipers teorier om blame games och Christopher Hoods teorier om blame avoidance, vilka har kopplats till de gestaltningar som förekommer i fallet med Etiopiensvenskarna. Slutsatsen skulle kunna innebära att allt som krävs för att den skuldbelagda ska undkomma den värsta kritiken är

att hen talar utifrån de centralt hotade värdena. Det innebär att de bekräftar krisens existens men, som blir tydligt i det här fallet, minskar kritiken när krisen bekräftats.

Period 3 (22/12 – 28/12 2011)

Pressfrihetens nederlag

Under den tredje perioden har vinkeln av hotet mot pressfriheten återigen förändrats. I samband med domen som fällt Etiopiensvenskarna talas det om fallet som ett nederlag för pressfriheten.

Sverige och EU måste börja tala klarspråk i stället. Det är oacceptabelt att ett annat land fängslar våra medborgare med påhittade anklagelser. Det är oacceptabelt att pressfriheten och grundläggande mänskliga rättigheter kränks.

Ledare, 22/12 2011, Aftonbladet

I början av denna period gör statsminister Fredrik Reinfeldt ett uttalande där han förklarar att Sveriges hållning i fallet är att Etiopiensvenskarna är journalister, och att de bör friges. Därför finns det inte längre några grunder för kritiken om att UD och Bildt inte talar om pressfriheten. De aktörer som ändå förhåller sig kritiska till den svenska regeringens arbete med fallet, kommer med uppmaningar om att de måste tala klarspråk (se citat ovan).

Sammanfattning – 4. Hotad pressfrihet?

Hur de hotade centrala värdena framställs i de olika perioderna beror till stor del på vilket skede fallet med Etiopiensvenskarna befinner sig i. Under den första perioden används pressfriheten för att definiera vad som hänt. Under den andra perioden används den i samband med att kritik förs fram mot UD:s arbete med fallet. Under den tredje perioden talas det om att domen mot Etiopiensvenskarna är ett nederlag för pressfriheten.

I Brändström och Kuipers modell för blame games utveckling utgör de hotade centrala värdena grunden för att kriser uppstår. De hotade centrala värdena svarar på frågan om vad som har hänt¹²⁸. Det kan vara därför som pressfriheten återkommer alla tidsperioder, även om den framställs ur olika vinklar. Blame games är en dynamisk process som kan te sig på olika sätt vid olika tidpunkter, men frågan återknyts alltid till de centrala värdena, i detta fall: hotet mot pressfriheten.

¹²⁸ Brändström och Kuipers, op. cit., s. 290-292.

DEL 5

SLUTSATSER OCH FÖRSLAG

Slutdiskussion

I det här avsnittet ämnar vi svara på uppsatsens frågeställningar genom att sammanfatta hur blame games konstruerades i svenska dagstidningars bevakning av fallet med Etiopiensvenskarna, under perioden 1 juli 2011 – 31 mars 2012. Vi menar att vår studie kan bidra med ytterligare en fallbeskrivning till den befintliga forskningen om blame games och kriskommunikation. I detta avsnitt kommer vi även ge förslag för vidare forskning inom ämnesområdet.

Konstruktionen av blame games

Genom att studera fallet med Etiopiensvenskarna ur ett blame game-perspektiv, har vi lärt oss mycket om hur ansvarsutkrävande kan gå till i representativa demokratier. Vi har sett hur omfattande förhandlingen om ansvarsfrågan kan bli när en kris utspelar sig i media, och hur olika aktörer intar olika roller för att påverka frågan. Definitionen av en händelse avgör om den kommer att betecknas som en kris eller inte. Den grundläggande frågan är ”vad har hänt?”¹²⁹

Utifrån svaret börjar problemet definieras – finns det centrala värden som är hotade och vilka är de i så fall? För att ett problem ska definieras som en kris krävs att centrala värden upplevs som hotade¹³⁰. I fallet med Etiopiensvenskarna har den allmänna gestaltningen i dagstidningarna främst varit att pressfriheten är hotad. Etiopiensvenskarna är journalister, och de har fängslats på grund av att de utförde ett journalistiskt uppdrag. Aktörerna som driver frågan består till stor del av journalister, men även av politiker, främst från allianspartierna. Att journalisterna blir så starka aktörer i frågan kan ha att göra med att de tillhör samma yrkeskår som Etiopiensvenskarna, och därmed upplever sig som jämlikar och kollegor¹³¹. Som skuldbeläggare får de, i och med sitt företräde till den mediala arenan, direkt tillgång till opinionsbildande kanaler.

Från UD:s sida betecknas inte Etiopiensvenskarna som journalister i officiella uttalanden, förrän i den tredje perioden, efter att domen fallit. Ur ett blame avoidance-perspektiv kan detta ses som ett sätt att försöka omdefiniera frågan¹³². Genom att inte beteckna Etiopiensvenskarna som journalister adresserar de inte det hotade centrala värdet: pressfrihet. UD och Carl Bildt får mycket kritik av skuldbeläggarna, som menar att detta innebär att UD inte ser problemet som politiskt. De refererar till Bildts uttalande om att UD avråder från resor till Ogaden-området, och Cecilia Juhlin's uttalande om att fallet ska behandlas som vilket konsulärt ärende som helst. Flera journalister påpekar att UD enbart ser Etiopiensvenskarna som turister. Bland skuldbeläggarna finns en stark misstro mot UD:s ageranden i fallet. Skuldbeläggarna hävdar att UD inte gör

¹²⁹ Brändström och Kuipers, op. cit., s. 298.

¹³⁰ Boin, *The Politics of crisis management: public leadership under pressure*, s. 103.

¹³¹ Hood, op. cit., s. 144-146.

¹³² Boin, op. cit., s. 69–70.

tillräckligt för att Etiopiensvenskarna ska frigges. Kritiken handlar också om Bildts delaktighet i Lundin Petroleum (det oljebolag som Etiopiensvenskarna skulle granska) och om tyst diplomati, som ännu inte lett till ett frigivande av en annan fängslad journalist, Dawit Isaak. Det aktuella fallet definieras därmed ur ett brett, historiskt perspektiv, vilket gör att skuldbeläggarna ifrågasätter systemet och blottar underliggande politiska bristfälligheter¹³³.

Politiker som tillskrivs rollen som skuldbelagda har stort behov av att föra fram sin definition av problemet genom egna gestaltningar i medierna, vilket kallas för meningsskapande. Det kräver att de är aktiva men också att de gör precis allt helt rätt – varje detalj i framträdandet granskas¹³⁴. Därför väljer vissa skuldbelagda att hålla sig undan media genom att hålla en låg profil¹³⁵. Bildt gör inte många uttalanden som förekommer i dagstidningarna, och när han väl gör det är det samma kommentarer som upprepas: UD jobbar hårt med att hjälpa Etiopiensvenskarna med deras juridiska process.

Att tala om fallet som ett juridiskt problem är ett sätt för den skuldbelagda att genom sitt meningsskapande styra undan frågans politiska fokus¹³⁶. Det innebär att Bildt försöker förmedla ett juridiskt ansvar, där Etiopiensvenskarna själva får ta konsekvenserna av sitt agerande. De skuldbelagda vill helst även definiera problemet så tidsmässigt smalt som möjligt¹³⁷ – som att problemet enbart rör en enstaka incident¹³⁸. De vill inte att frågan sätts in i ett historiskt perspektiv, eftersom det aktuella fallet då kopplas till liknande fall som ägt rum tidigare, och väcker frågor om ett bristande politiskt system. Detta ger Bildt ytterligare anledningar till att inte tala om Etiopiensvenskarna som journalister.

I detta skede i problemdefinitionen behandlas frågan ”varför hände det?”¹³⁹. Frågan leder problemet till att antingen definieras som en enstaka incident, utförd av en eller några individer, eller till att definieras som en konsekvens av det politiska systemets brister¹⁴⁰. I den gestaltning som råder i dagstidningarna definieras fallet med Etiopiensvenskarna som politiskt. Det innebär att man anser att det bara är politiker som har makt att hantera och lösa problemet¹⁴¹. Den etiopiska rättsprocessen beskrivs som driven av politiska motiv (att tysta journalister), vilket kan vara anledningen till att Bildts hänvisningar till Etiopiensvenskarnas juridiska prövning, inte får något genomslag som problemdefinition; Bildt blir inte trovärdig när han låter Etiopiensvenskarnas öde vila i händerna på, vad som dagstidningarnas allmänna gestaltningen beskrivs som, en korruperad rättsprocess¹⁴².

Frågan ”varför hände det?”, för blame games vidare till frågan ”vem bär ansvar¹⁴³?”. I dagstidningarnas rådande gestaltning är det uppenbart att Bildt, som företrädare för UD bär ansvaret för frigivningen av Etiopiensvenskarna. Skuldbeläggarna menar att det är Bildt som har

¹³³ Brändström och Kuipers, op. cit., s. 298.

¹³⁴ Boin, op. cit., s. 70.

¹³⁵ Hood, op. cit., s. 59.

¹³⁶ Boin, op. cit., s. 83.

¹³⁷ Brändström och Kuipers, op. cit., s. 298.

¹³⁸ Iyengar, op. cit., s. 8.

¹³⁹ Boin, op. cit., s. 103.

¹⁴⁰ Iyengar, op. cit., s. 8.

¹⁴¹ ibid, s. 8.

¹⁴² Boin, op. cit., s. 78-82.

¹⁴³ ibid, s. 103.

störst politisk makt att lösa problemet och få Etiopiensvenskarna frigivna. Att han inte agerar för frigivandet på ett politiskt plan innebär att hans prestationer beskrivs som misslyckanden¹⁴⁴.

Även om det är många faktorer som spelar in för att politiker ska lyckas med sin kris-kommunikation, finns en metod som visat sig kunna förbättra utgångsläget. Metoden utgörs av att den skuldbelagda anammar samma världsbild som skuldbeläggarna¹⁴⁵. För Bildt skulle det innebära att han agerar som om även han tillhörde journalistkåren och såg sig som en jämlike och kollega med Etiopiensvenskarna. Han skulle då tala om betydelsen av att stå upp för pressfriheten, berätta att han gör allt han kan för att få svenskarna frigivna och att han fördömer Etiopiens rättssystem.

Efter att Etiopiensvenskarna fällt i den etiopiska domstolen, och dömts till elva års fängelse för olaga inresa i Etiopien samt främjande av terroristverksamhet, säger statsminister Fredrik Reinfeldt att den svenska regeringen betraktar Etiopiensvenskarna som journalister, och att de bör friges. Uttalandet gör att mängden skuldbeläggare minskar, och statsministern får beröm för sitt agerande. Även om det fortfarande förekommer aktörer som kritiserar Carl Bildt och UD, har många tidigare skuldbeläggare ändrat fokus till att istället tala om domen, och om huruvida överklagan eller benådning vore den bästa metoden för att Etiopiensvenskarna ska friges. Detta visar att när de skuldbelagda anpassar sin världsbild efter skuldbeläggarna, skapas ett bättre utgångsläge för blame avoidance-strategier att lyckas.

För vidare forskning

Under inläsningen av materialet har vi sett att journalister refererar till olika aktörers uttalanden, vilka inte förekommer i nyhetsartiklarna vi undersökt. Aktörernas uttalanden kommenteras och värderas av journalisterna, ibland utan att aktörerna namnges. Det kan därför vara svårt för läsare att förstå kommentarerna, då de inte känner till referensen. Det är möjligt att våra tidsperioder inte fångar in det material som journalisten hänvisar till. Men det är även möjligt att journalisterna kommenterar rapporteringar från andra typer av medier, till exempel radio och TV. Vi anser därför att en undersökning som fångar in fler former av medier än en, skulle kunna vara givande för ett bredare perspektiv på förekomsten och konstruerandet av blame games. Det skulle till exempel vara intressant att studera sociala medier som mikroblogger, Twitter, där både Carl Bildt och journalister är aktiva användare och kan träda fram mer som privatpersoner.

Eftersom politiker ofta blir delaktiga i blame games, och då en del politiker kan se möjligheter för egna politiska vinningar i dessa, kan det också vara av intresse att undersöka politiska dokument. Det skulle kunna vara ett komplement att se hur ansvarsutkrävningsprocesser ter sig på andra arenor än i medierna.

För den vidare forskningen skulle det även vara intressant att se hur blame games fortsätter att utvecklas i fallet med Etiopiensvenskarna, med tanke på att de vid skrivandet av denna uppsats, inte frigivits.

¹⁴⁴ Boin, op. cit., s. 104.

¹⁴⁵ Hood, op. cit., s. 146.

Referenslista

Böcker

- Altheide, David L., *Qualitative media analysis*, Sage, Thousand Oaks, California, 1996
- Boin, Arjen, *The politics of crisis management: public leadership under pressure*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009
- Boin, Arjen, McConnell, Allan & Hart, Paul t' (red.), *Governing after crisis: the politics of investigation, accountability and learning*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008
- Dearing, James W. & Rogers, Everett M., *Agenda-setting*, Sage, Thousand Oaks, 1996
- Esaiasson, Peter, *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 4., [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2012
- Flodin, Bertil, *Myndigheters kriskommunikation: en kunskapsöversikt*, Styr. för psykologiskt försvar, Stockholm, 1993
- Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn, *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*, 2., [rev. och utök.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 1997
- Hood, Christopher, *The blame game: spin, bureaucracy, and self-preservation in government*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 2011
- Iyengar, Shanto, *Is anyone responsible?: how television frames political issues*, University of Chicago Press, Chicago, 1991
- Iyengar, Shanto & Reeves, Richard (red.), *Do the media govern?: politicians, voters, and reporters in America*, SAGE, Thousand Oaks, 1997
- Olsson, Henny & Sörensen, Stefan, *Forskningsprocessen: kvalitativa och kvantitativa perspektiv*, 3. uppl., Liber, Stockholm, 2011

Artiklar

- Altheide, David L., "Media Logic and Political Communication", *Political Communication*, Taylor & Francis Inc, 2004 21:3, 2004, s. 293-296, hämtad 2012-04-15 från Taylor & Francis Online.
- Bovens, Mark, "The Politics of Blame Avoidance: Defensive Tactics in a Dutch Crime-fighting Fiasco". I Anheier, Helmut K. (red.), *When things go wrong: organizational failures and breakdowns*, SAGE, Thousand Oaks, California, 1999, s. 123-147, hämtad 2012-04-02 från http://igitur-archive.library.uu.nl/USBO/2006-0822-200807/bovens_99_thepoliticsofblameavoidance.pdf
- Brändström, Annika & Kuipers, Sanneke, "From 'normal incidents' to political crises: understanding the selective politicization of policy failures", *Government and opposition (London)*, 2003(38):3, 2003, s. 279-305, hämtad 2012-04-12 från Wiley Online Library.

de Vreese, Claes H, "News framing: Theory and typology", *Information Design Journal + Document Design* 13(1), John Benjamins Publishing Company, 2005, s. 51-62, hämtad 2012-04-12 från <http://www.tveiten.net/futurelearninglab/menu4/1233468300.pdf>

Elam, Ingrid, "Vad betyder egentligen tyst diplomati", *Dagens Nyheter*, 4 mars 2009.

Ghersetti, Marina, "Sensationsjournalistikens mekanismer". I Nord, Lars & Strömbäck, Jesper (red.), *Medierna och demokratin*, Studentlitteratur, Lund, 2004, s. 241-262

Houston, David J & Richardson, Jr, Lilliard, "The Politics of Air Bag Safety: A Competition Among Problem Dehitiom", *Policy Studies Journal*, 2000:3, 2000, s. 485-501, hämtad 2012-04-12 från Wiley Online Library.

Håkansson, Nicklas, "Politiker och journalister - kamp om presentation och representation". I Nord, Lars & Strömbäck (red.), *Medierna och demokratin*, Studentlitteratur, Lund, 2004, s. 197-216

Johansson, Bengt, "Journalistikens nyhetsvärderingar". I Nord, Lars & Strömbäck, Jesper (red.), *Medierna och demokratin*, Studentlitteratur, Lund, 2004, s. 223-238

Nilsson, Malin, "Mediernas makt över tanken". I Nord, Lars & Strömbäck (red.), *Medierna och demokratin*, Studentlitteratur, Lund, 2004, s. 343-366

Nygren, Gunnar, "Lokaljournalistiken och den lokala demokratin". I Nord, Lars & Strömbäck, Jesper (red.), *Medierna och demokratin*, Studentlitteratur, Lund, 2004, s. 297-313

Strömbäck, Jesper, "Den konstruerade verkligheten", *Artiklar*, hämtad 2012-04-04 från <http://jesperstromback.com/>

Strömbäck, Jesper, "Valjournalistik och demokratin". I Nord, Lars och Strömbäck (red.), *Medierna och demokratin*, Studentlitteratur, Lund, 2004, s. 267-291

SVT, "Etiopiensvenskarna fick 11 år", *Rapport*, 27 december 2011, hämtad 2012-04-03 från http://svt.se/2.22620/1.2660154/etiopiensvenskarna_riskerar_langa_straff

Rapporter

Andersson Odén, Tomas, Ghersetti, Marina & Wallin, Ulf, *Tsunamins genomslag [Elektronisk resurs] : en studie av svenska mediers bevakning*, Krisberedskapsmyndigheten, Stockholm, 2005, hämtad 2012-04-03 från http://www.krisberedskapsmyndigheten.se/upload/7956/tsunamins_genomslag_temaser_2005_13.pdf

Demokratiutredningen, *En uthållig demokrati! [Elektronisk resurs] : politik för folkstyrelse på 2000-talet : Demokratiutredningens betänkande*, Fritzes offentliga publikationer, Stockholm, 2000 (Statens offentliga utredningar 2000:1), hämtad 2012-04-05 från <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/624>

Kommittén om statens ansvar vid katastrofer utomlands (SAKU), *Konsulär katastrofinsats betänkande*, Fritze, Stockholm, 2008 (Statens offentliga utredningar 2008:23), hämtad 2012-04-02 från <http://www.regeringen.se/content/1/c6/10/12/23/e1e7d556.pdf>

2005 års katastrofkommission, *Sverige och tsunamin [Elektronisk resurs] : granskning och förslag : expertrapporter från 2005 års katastrofkommission*, Fritze, Stockholm, 2005 (Statens offentliga utredningar 2005:104), hämtad 2012-04-03 från <http://www.regeringskansliet.se/content/1/c6/05/42/79/27dfc0c8.pdf>

Uppsats

Andersson, Sandra & Lundholm, Fredrik, *Allvaret och ansvaret: Varför uppstår konflikter mellan regeringen och dess myndigheter?*, B-uppsats i Statskunskap B, VT 2011,Handledare: Markus Gossas, Uppsala universitet

Hemsidor

Stödkommittén Free Dawit Isaak, *Om Dawit*, 2006, hämtad 2012-04-11 från <http://www.freedawit.com/aboutDawit>

Uppslagsverk på internet

Hermeren, Göran, ”ansvar”, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2012-04-03 från <http://www.ne.se/ansvar/115452>

Folder (trycksak)

Utrikesdepartementet, Press-, informations- och kommunikationsenheten, *”Det här är Utrikesdepartementet”*, TMG, 2011